

Akademia Wychowania Fizycznego
im. Jerzego Kukuczki w Katowicach

Joanna Starzak

**DETERMINANTY POSTAW WOBEC ETYCZNYCH
WARTOŚCI SPORTU ZAWODNIKÓW WYBRANYCH
DYSCYPLIN**

**Autoreferat rozprawy
na stopień doktora nauk o kulturze fizycznej**

**Promotor
dr hab. Krzysztof Sas-Nowosielski, prof. nadzw.**

Katowice 2023

SPIS TREŚCI

Wstęp.....	4
1. Metodologia badań własnych.....	12
1.1. Cel badań	12
1.2. Pytania badawcze	12
1.3. Hipotezy badawcze.....	13
1.4. Materiał i metody badań	13
1.4.1. Materiał badań – opis badanej populacji.....	13
1.4.2. Metody, techniki i narzędzia badawcze	14
1.5. Metody analizy statystycznej.....	16
2. Wyniki badań własnych	18
2.1. Analiza opisowych cech postawy sportowej i postawy wobec dopingu	18
2.2. Czynniki osobiste i ich związek z postawami wobec etycznych wartości sportu	20
2.3. Dyscyplina sportu	24
2.4. Czynniki sytuacyjne	28
2.5. Wielowymiarowa analiza powiązań między badanymi zmiennymi	32
2.5.1. Dopasowanie modelu	32
2.5.2. Model międzygrupowy.....	35
3. Wnioski	39
Bibliografia.....	42

*Serdecznie dziękuję Promotorowi
prof. dr hab. Krzysztofowi Sas-Nowosielskiemu,
za ogrom przekazanej wiedzy, inspirację do własnych poszukiwań,
za cierpliwość i wyrozumiałość*

WSTĘP

Współczesny sport pełen jest wzniosłych haseł związanych z braterstwem pomiędzy narodami, grą *fair play*, kształtowaniem charakteru moralnego i właściwej postawy sportowej młodych ludzi, czy wychowania poprzez sport, a co ma swoje źródła w filozofii Pierre'a de Coubertina (1994, 2001). Obserwując jednak codzienną rzeczywistość sportową, przedstawianą w mediach czy Internecie oraz śledząc literaturę naukową na temat sportowej moralności można zetknąć się z zupełnie odmiennym obrazem oddziaływania sportu na rzeczywistość społeczną i moralną (Lumpkin, i in. 1994, Beller i Stoll, 1995; Shields, Bredemeier, 1995, 2011; Covrig, 1996; Kavussanu, 2007; Stoll i Beller, bez daty; Yukhymenko-Lescroart, 2018), co rodzi pytania o rzeczywistą lub też potencjalną rolę sportu jako nośnika wartości i jego wpływu na poznawcze, emocjonalne i behawioralne aspekty postępowania według zasad moralnych. Nie jest też rzadkością wspomaganie się nielegalnymi substancjami (środki i metody doping) lub technologicznymi wynalazkami (np. mikrosilniczki w ramach rowerów stanowiące tzw. doping technologiczny) w celu pokonania osobistych ograniczeń w sile, wydolności i wytrzymałości zawodników. Niestety oprócz oczywistej nieetyczności tych działań, mają one również szkodliwy wpływ na zdrowie fizyczne i psychiczne sportowców (por. Duval, 2017; Fogel, 2017; Macur, 2014; Pokrywka, i in., 2020; Sowa i Wolański, 2017; Sas-Nowosielski, 2020).

Sprzeczności między teoretycznymi założeniami a danymi empirycznymi (które same są również niespójne) pozostawiają otwarte pole do dyskusji nad rzeczywistym potencjałem osobotwórczym sportu, w tym zwłaszcza w zakresie kształtowania charakteru moralnego. Nie jest to zadanie łatwe w obliczu wyzwań przed jakimi stoją sportowcy. Stypendia sportowe, uznanie społeczne, nagrody za zwycięstwa itp. stanowią źródło pokus, które mogą skłaniać do oszukiwania, sięgania po środki dopingujące, agresji wobec rywali i innych zachowań, określanych wspólnym mianem „niesportowych”. Ich przeciwieństwem jest postępowanie znane jako *fair play*, a w literaturze anglojęzycznej określane jako *sportspersonship*, które Geblewicz (1960) tłumaczył jako „postawa sportowa” i takim też pojęciem posługiwał się w rodzimej literaturze.

Jednym z tradycyjnych wyzwań przed jakimi stoją nauki społeczne jest zrozumienie czynników, które sprawiają, że człowiek jest skłonny do podejmowania określonych zachowań lub, przeciwnie, unikania ich.

Tradycyjnie jako przyczyny zachowania traktowane są postawy. Postawa to trwała ocena ludzi obiektów i pojęć (Aronson, i in., 1996).

Przewidywanie zachowania jest możliwe, gdy postawy dotyczą zjawiska przemysłanego i dostępnego jednostce (Aronson, i in., 1996). Zjawiska związane z uprawianą dyscypliną sportu doświadczane na co dzień, spełniają takie kryteria. Ponadto im bardziej szczegółowe jest pytanie, tym bardziej można przewidzieć faktyczną postawę. Miary danego zachowania, a co za tym idzie postawy zawierają 4 komponenty: działania, obiektu, kontekstu i czasu (Ajzen i Fishbein, 1977; za: Bohner i Wanke, 2004). W przypadku badania sportowców w sytuacji sportowej podczas przygotowań do sezonu również te kryteria zostają spełnione.

Tradycyjnie, próby zrozumienia przyczyn zróżnicowania postaw wobec i skłonności do postępowania zgodnie z zasadami etycznymi podejmowane były z dwóch perspektyw teoretycznych: teorii społecznego uczenia się oraz teorii strukturalno-rozwojowych (Shields, Bredmeier, 1995). Teoria społecznego uczenia się koncentruje się na roli otoczenia społecznego jako źródła bodźców kształtujących dyspozycje moralne jednostki. Dostarczanie bodźców odbywa się poprzez takie mechanizmy jak modelowanie, określane także mianem uczenia się przez naśladownictwo społeczne lub uczenia się zastępczego oraz mechanizm wzmacniania społecznego i porównań społecznych. Istota pierwszego z wymienionych sprowadza się do – świadomego lub nieświadomego – powielania w swoim postępowaniu zachowań i/lub ich interpretacji, motywów, postaw obserwowanych u innych, zwłaszcza u tak zwanych osób znaczących, którymi są ludzie obdarzani autorytetem, idole, osoby posiadające władzę, a w kontekście sportu – trenerzy i/lub inni sportowcy, zwłaszcza tzw. gwiazdy sportowe (Bandura, 1991). Mechanizm wzmacniania społecznego polega na tym, że utrwalane są te postawy i zachowania, które spotykają się z pozytywnymi reakcjami otoczenia (jak pochwała trenera lub owacje kibiców), natomiast te, za które osoba jest karana (nagana trenera, negatywne reakcje kibiców) są wygaszane. Podkreśla się również rolę samoregulującego mechanizmu opartego na afektywnej reakcji na zachowania innych i postrzegana w tym własna skuteczność (Bandura, 1991; Shields i Bredemeier, 1995).

Odmienne założenia legły u podstaw teorii określanych wspólnych mianem strukturalno-rozwojowych, wśród których największą popularnością cieszyły i nadal cieszą się teorie – Kohlberga (1976), Haan (1978, 1985, 1986) czy Resta (1979). Ich wspólną cechą jest z jednej strony przeniesienie akcentu na procesy rozumowania moralnego, a zatem refleksji moralnej nad otaczającą rzeczywistością, natomiast z drugiej strony na etapowość rozwoju tej właściwości, oznaczającej, iż podobnie jak w przypadku rozwoju intelektualne-

go, przechodzi ona przez pewne stałe i jakościowo odmiennie stadia rozwojowe. Choć ich następstwo wykazuje pewne prawidłowości w zakresie kolejności, z jaką następują one po sobie oraz wieku w jakim możliwie jest ich osiągnięcie, to jednak rozwój ten może się zatrzymać na którymś z etapów. Warto w tym miejscu zauważyć, iż znaczna część badań nad relacjami między sportem a moralnością skupiała się właśnie na diagnozowaniu tych etapów wśród przedstawicieli różnych dyscyplin sportu i porównywaniu ich między sobą i/lub z rówieśnikami nie uprawiającymi sportu (Bredemeier, Shields, 1986b, 1986c; Szmajke, 1993; Beller, Stoll, 1995). Co ciekawe ich wyniki ujawniają dość konsekwentnie, iż młodych ludzi uprawiających sport charakteryzuje niższy poziom rozwoju moralnego w porównaniu do nie uprawiających sportu rówieśników, a tendencja ta jest tym silniej zaznaczona, im dłuższy czas uprawiania sportu (Beller, Stoll, 1995).

Ograniczeniem obu paradygmatów jest nieuwzględnianie specyfiki sportu, w tym zwłaszcza czynników, które stanowią unikalne źródło bodźców, nie tylko o fizycznym charakterze, lecz także w zakresie oddziaływania na procesy zachodzące w psychice człowieka. Dlatego, mimo iż wspomniane wyżej teorie posiadają pewną wartość predykcyjną, nieuwzględnianie wśród proponowanych zmiennych większej liczby czynników, specyficznych dla sportu, stanowiło dla nich istotne ograniczenie. Niedostatki te stara się wyrównać teoria społeczno-psychologiczna Valleranda i wsp. (Vallerand i Losier 1994; Vallerand, i in., 1996), która zakłada, iż rozwój społeczno-moralny sportowca, wyznawane przez niego postawy wobec etycznych wartości sportu oraz same zachowania etyczne są wypadkową trzech grup czynników:

- 1) czynniki osobiste,
- 2) dyscyplina sportu,
- 3) czynniki sytuacyjne.

Do czynników osobistych należy z jednej strony płeć (Kavussanu, 2007) – jako swego rodzaju uniwersalny czynnik demograficzny, kulturowy i zarazem biologiczny, który wpływa na takie zmienne jak empatia czy akceptacja agresji w relacjach międzyludzkich, a z drugiej strony procesy poznawcze, wśród których za istotny moderator rozumowania moralnego sportowców uważa się orientację motywacyjną, określaną jako poznawcza reprezentacja celów albo powodów podejmowania działania (Nicholls, 1984; Nicholls, i in., 1989). Wiąże się ona ze sposobem w jaki jednostka postrzega przyczyny sukcesu i jak interpretuje swój poziom zdolności. Może on przebiegać na dwa sposoby: zaangażowanie w zadanie (mistrzostwo), oraz zaangażowanie w ego (osiągnięcia).

Z badań wynika, że mężczyźni sportowcy wykazują niższy poziom funkcjonowania moralnego niż kobiety (Duda, i in., 1991; Kavussanu i Ntoumanis, 2003; Tucker i Parks, 2001; Yukhymenko-Lescroart, 2021). Wykazywano również, że bardziej niż kobiety są przychylnie nastawieni do stosowania dopingu (Folkerts, 2021; Sas-Nowosielski i Budzisz, 2018; Sas-Nowosielski i Swiatkowska, 2008).

Liczne badania potwierdzają, iż orientacja zadaniowa, w której sukces definiowany jest jako osobisty rozwój („jestem lepszy, niż byłem do tej pory”) i staranie się miarę swoich najlepszych możliwości („dałem z siebie naprawdę wszystko”) koreluje z postawami prospołecznymi, etycznymi, empatycznymi. Przeciwnie orientacja ego, w której sukces i kompetencje są definiowane przez pryzmat kryteriów normatywnych („być lepszym od pozostałych”), a celem działania osoby jest dowodzenie swoich kompetencji na drodze pokonywania innych - koreluje z większą akceptacją zachowań agresywnych, niesportowych, brakiem poszanowania dla rywali, akceptacją dopingu itp. (Duda, i in., 1991; Dunn i Dunn, 1999; Kavusannu i Roberts, 2001; Kavusannu i Ntoumanis, 2003; Sas-Nowosielski i Swiatkowska, 2008; Yukhymenko-Lescroart, 2016).

W wielu badaniach mężczyźni okazywali się bardziej zorientowani na ego, a mniej na zadanie. Przeciwnie kobiety - w większym stopniu niż mężczyźni wykazywały orientację na zadanie (Duda, 1989; Duda, i in., 1991; Kavussanu i Roberts, 1996, 2001; Kavussanu i Ntoumanis, 2003; Kilpatrick, in., 2003).

Oba wspomniane wyżej rodzaje orientacji motywacyjnej są ortogonalne, co oznacza, że osoba może jednocześnie być do pewnego stopnia zorientowana ego, a do pewnego – zadaniowo, może np. wykazywać niski lub wysoki poziom w obu wymiarach lub niski poziom w jednym, a wysoki w drugim (Duda, i in., 1991; Lochbaum, i in., 2016; Nicholls, 1984; Nicholls, i in., 1989; Roberts, i in., 1996; Tomczak i in., 2020). W badaniach stwierdzono, że adaptacyjne podejście do uprawiania swojej dyscypliny sportowej przejawiają zawodnicy o wysokim poziomie orientacji na zadanie, nawet jeśli jednocześnie przejawiają wysoką orientacją ego. Deadaptacyjne podejście mają natomiast zawodnicy z niskim poziomem orientacji zadaniowej i dowolnym: wysokim lub niskim nasileniem orientacji ego. Dlatego bardziej istotne od badania, czy zawodnik jest bardziej lub mniej zaangażowany w zadanie lub ego jest analiza bardziej złożonych motywacyjnych profili orientacji na cel (Hodge i Petlichkoff, 2000; Lemyre, i in., 2007; Roberts i in., 1996, Roberts, 2012; Smith, i in., 2006).

Charakter dyscypliny sportu, która w zależności od takich czynników jak kontakto-wość, zespołowość czy charakter rywalizacji, może skłaniać sportowców do diametralnie różnych sposobów rozumowania moralnego i wartościowania procesów moralnych.

Jedną ze zmiennych różnicujących funkcjonowanie moralne zawodnika jest poziom kontaktu w uprawianej dyscyplinie sportu. Wyróżnia się niski (sporty bezkontaktowe takie jak pływanie, lekkoatletyka), średni (sporty o średnim poziomie kontaktu takie jak piłka nożna, koszykówka) oraz wysoki (sporty kolizyjne jak hokej i rugby) poziom kontaktu (Silva, 1983; Kavussanu, 2007). Wykazano, że uczestnictwo w sporcie kontaktowym implikuje niższy poziom moralnego funkcjonowania i wyższy poziom agresywności (Ahmadi, i in., 2011; Kavussanu i Ntoumanis, 2003; Maxwell, i in., 2009; Tucker i Parks, 2001).

Badania prowadzone w podobnym nurcie ujawniły również różnice pomiędzy funkcjonowaniem moralnym sportowców uprawiających dyscypliny indywidualne oraz zespołowe. Generalnie zawodnicy sportów zespołowych byli mniej chętni do okazania troski w stosunku do przeciwnika, jeśli miałby na tym ucierpieć wynik, niż zawodnicy sportów indywidualnych (Vallerand, i in., 1997b; Kavussanu, Ntoumanis, 2003, Sas-Nowosielski i Budzisz, 2018). Przyczyny leżące u podłoża różnic między obiema kategoriami dyscyplin nie są do końca poznane. Sugeruje się, że mogą one tkwić w tym, że wśród trenerów i zawodników gier sportowych szczególnie często spotykana jest swoista „mentalność wojownicza” (*combat mentality*), która sprzyja przyjmowaniu koncepcji „rywala jako wroga” (Shields i Bredemeier, 1995), skutkując przedmiotowym traktowaniem rywali, czasami połączonym z dehumanizacją i brakiem empatii (Shields i Bredemeier, 2009). Sugeruje się również, że zawodnicy gier zespołowych podlegają większej presji na „naginanie” reguł, o czym świadczą mogą sytuacje uczenia zawodników udawania kontuzji i faulowania rywala, by nie dostrzegł tego sędzieja. Mają oni także ku temu więcej okazji, w porównaniu do swoich kolegów reprezentujących większość sportów indywidualnych (Kavussanu, Ntoumanis, 2003).

Trzecią grupę w teorii społeczno-psychologicznej stanowią czynniki środowiskowe, do których należy klimat motywacyjny. Jest on powiązany z wyżej wymienioną orientacją motywacyjną. Jednostka wkracza w dane otoczenie z tendencją do zorientowania na zadanie i/lub na cel (czyli ego), ale dynamika motywacyjna kontekstu będzie miała również głęboki wpływ na przyjęty cel działania (Ames i Archer, 1988; Ames, 1992). Powiązania te w praktyce są dość nieoczywiste, co dodatkowo może uatrakcyjnić wypływający z badań wniosek (Seifriz, Duda, Chi, 1992). Klimat zorientowany na osiągnięcia, skupiony na ego (*performance climate, ego-involving climate*) przejawia się w rywalizacji, społecznych porównaniach,

dążeniu do bycia rozpoznawanym dzięki swoim wysokim umiejętnościom oraz wywieraniu przez trenera nacisku na zwyciężanie i osiągnięcie wyników (Ommundsen, i in., 2003). Sportowiec postrzega współzawodników jako próbujących go prześcignąć, zawodnicy są karani za błędy, a uznanie ogranicza się tylko do kilku najbardziej utalentowanych graczy. Związane jest to z mniejszą satysfakcją uczestnictwa w drużynie lub klubie i zwiększa lęk przed porażką (Walling, i in., 1993). Klimat zorientowany na mistrzostwo, skupiony na zadaniu (*mastery climate, task-involving climate*) to zaangażowanie w czynność, charakteryzujące się ciężką pracą, nadawaniu wartości nauce, osiągnięciu mistrzostwa, a trener używa swojej własnej miary do oceny demonstrowanych przez zawodnika umiejętności (Ommundsen, i in., 2003). Nagradza on ciężką pracę, a każdy z zawodników czuje, że jest ważny dla drużyny lub klubu. Zawodnicy dzięki temu mniej obawiają się porażki (Walling, i in., 1993). Wykazano, że zawodnicy postrzegający klimat motywacyjny kreowany przez trenera jako zorientowany głównie na mistrzostwo (zadanie) reprezentują większą dojrzałość moralną oraz popierają bardziej sportowe zachowania. Natomiast zawodnicy oceniający klimat motywacyjny jako zorientowany na osiągnięcia (ego) są bardziej skłonni do popierania niesportowych, antyspołecznych i amoralnych zachowań (Kavussanu, 2006; Kavussanu i in., 2006; Ommundsen, i in., 2003; Palou, i in., 2013). Postrzeganie przez zawodników klimatu motywacyjnego jako zorientowanego na zadanie sprzyja motywacji wewnętrznej (Blecharz, i in., 2015; Kavussanu i Roberts, 1996), czerpaniu większej radości z uprawianej dyscypliny i odczuwaniu mniejszego napięcia (Newton, i in., 2000; Seifriz, i in., 1992). Klimat motywacyjny może pełnić też rolę medycyjną we wpływie pro- i antyspołecznych zachowań na radość z uprawiania sportu (Al Yaari-bi i Kavussanu, 2018). Mężczyźni częściej niż kobiety postrzegają klimat jako zorientowany na osiągnięcia (Kavussanu i Roberts, 1996).

Istotnym w badaniu postaw sportowych wydaje się holistyczne ujęcie wpływu procesów z różnych dziedzin życia sportowca zamiast badania każdego z czynników w oderwaniu od innych. Próba zgłębienia wypadkowej wpływu różnych czynników na rozwój społeczno-moralny sportowca, wg teorii społeczno-psychologicznej (Vallerand i Losier 1994; Vallerand, i in., 1996) wymaga więc zastosowania bardziej zaawansowanych procedur statystycznych korzystających z metod interpretacji przyczynowej związków korelacyjnych wielu zmiennych. Do takich technik należy analiza równań strukturalnych (inaczej analiza ścieżek, ang. *structural equation modeling – SEM*), uwzględniająca zmienne moderujące oraz będące mediatorami we wpływie między dwoma zmiennymi (Hu i Bentler, 1999; Cwalina, 2000; Januszewski, 2011).

Wśród badań ujmujących wpływ kilku czynników na rozwój moralny sportowca przeprowadzono między innymi jednoczesne modelowanie efektów na poziomie grupowym i indywidualnym we wpływie postrzeganego klimatu motywacyjnego na wymiary osobowości sportowej zawodniczek siatkówki z zastosowaniem modelowania wielopoziomowego (Gano-Overway, i in., 2005). Po odnotowaniu spójności w postrzeganiu klimatu motywacyjnego, respektowaniu przepisów i sędziów oraz szanowaniu przeciwniczek na poziomie grupowym, stwierdzono iż kombinacja wysokiego poziomu postrzegania klimatu zadaniowego oraz zarówno wysokiej jak i niskiej orientacji ego, sprawiał, że związek między orientacją zadaniową i respektowaniem reguł był pozytywny. Natomiast niski poziom postrzeganego klimatu zadaniowego sprawiał, że pozytywny związek występował jedynie przy niższym poziomie orientacji ego. Wyniki wg autorów sugerują, że wpływy orientacji zadaniowej na klimat zadaniowy przenikając się, próbują przezwyciężyć dezadaptacyjny wpływ silnej orientacji ego na respektowanie przepisów i sędziów. Jakkolwiek więc sportowcy mają pewne tendencje dyspozycyjne, postrzegany klimat motywacyjny środowiska sportowego może wpływać na związek tych charakterystyk z postawą sportową (Gano-Overway, i in., 2005).

Z kolei badania, w których wykorzystano modelowanie równań strukturalnych wykazały, że klimat zadaniowy wpływał, poprzez orientację zadaniową, na odczuwanie radości z rywalizacji sportowej, choć w przypadku klimatu i orientacji ego taka zależność była nieistotna (Jaakkola, i in., 2016). Inne badania ujawniły na przykład powiązania klimatu motywacyjnego ukierunkowanego na ego z atmosferą moralną, w której aprobowane są niesportowe zachowania (Kavussanu, i in., 2002). Z kolei w modelu powiązania sportów o średnim i wysokim poziomie kontaktu z niskim poziomem funkcjonowania moralnego pośredniczyła pomiędzy nimi orientacja ego (Kavussanu i Ntoumanis, 2003).

Pomimo iż w Polsce prowadzono wiele badań nad postawami wobec *fair play*, głównie wśród młodzieży szkolnej (Bodasińska, 2007; Czechowski, 2010; Nowocień, 2001; Ziółkowski, i in., 2009; Żukowska, 1996; Żukowski, 1996), jak również wśród sportowców (Bodasińska, i in., 2016; Borek i Ratkowska, 2003; Litwiniuk i Cynarski, 2001) miały one w większości charakter diagnostyczny i ateoretyczny. Do nielicznych badań, które podejmowały problematykę zachowań etycznych w sporcie, będąc przy tym osadzonymi w określonym paradygmacie, były badania Andrzeja Szmajke (1993), których metodologia odwoływała się do teorii strukturalno-rozwojowych. Nie było natomiast badań wywodzących się teorii społeczno-psychologicznej, która, jako najbardziej kompleksowo ujmująca zagad-

nienie uwarunkowań postaw, przekonań i zachowań moralnych w sporcie, oferuje potencjalnie największą wartość predyktywną.

Tym samym dostrzegamy dwojaką wartość naszych badań: poznawczą oraz praktyczną. Pod pierwszą z wymienionych rozumiemy poszerzenie stanu wiedzy na temat zaproponowanego modelu, pod tą ostatnią natomiast możliwość przełożenia uzyskanych wyników na język praktyki edukacyjnej ukierunkowanej na realizację socjalizacyjnych funkcji sportu. Rozwijanie bardziej efektywnych programów edukacyjnych pozwoli na ugruntowanie i utrzymywanie właściwej postawy sportowej i wobec dopingu. Poprzez zrozumienie postaw sportowców przejawiających określone zachowania w sporcie, a także ich źródeł można podjąć próbę zmiany postaw niesportowych, poprzez kształtowanie nowych wzorców zachowań.

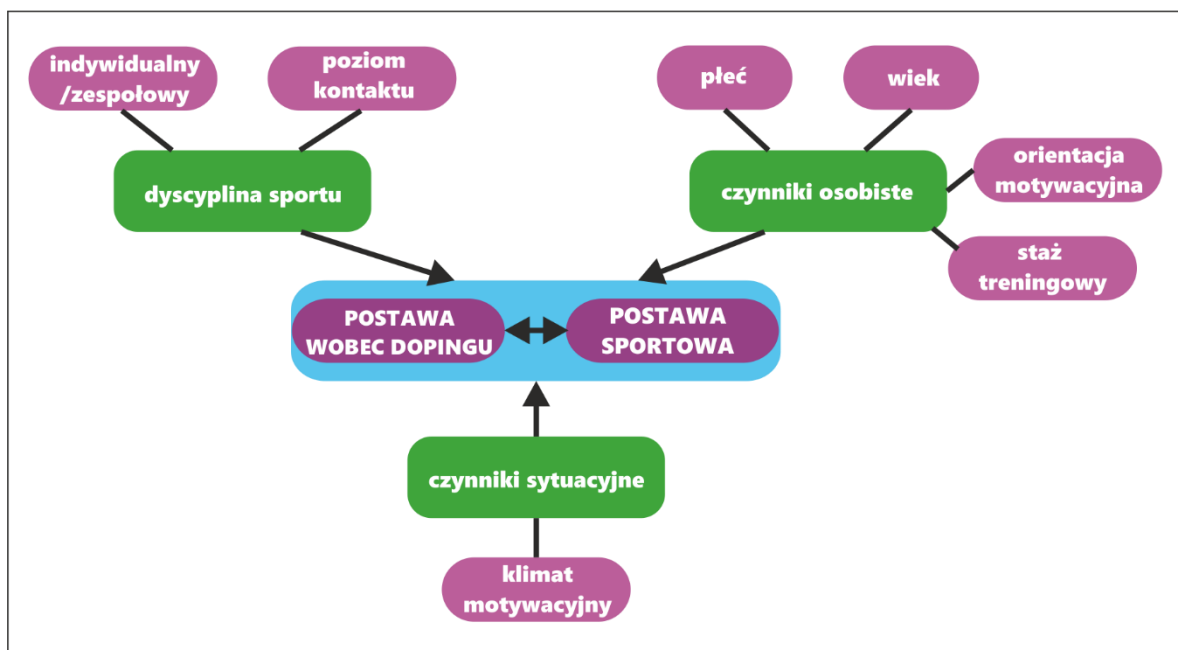
1. METODOLOGIA BADAŃ WŁASNYCH

1.1. CEL BADAŃ

W oparciu o teorię społeczno-psychologiczną Valleranda i wsp. (Vallerand i Losier 1994; Vallerand, i in., 1996) dotyczącą uwarunkowań postawy wobec etycznych wartości sportu przyjęto jako cel pracy określenie osobistych, społecznych i sytuacyjnych uwarunkowań/determinantów postaw wobec etycznych wartości sportu.

Przedmiotem badania są postawy wobec wartości sportu, manifestujące się w dwóch zmiennych zależnych: postawie sportowej (postawie wobec *fair play*) i postawie wobec dopingu. Ponieważ obie kategorie wartości były dotychczas ujmowane niezależnie, w niniejszej pracy zostaną zbadane związki pomiędzy nimi.

Zmienne niezależne to trzy grupy czynników zaproponowane przez teorię społeczno-psychologiczną Valleranda i wsp. (Vallerand i Losier 1994; Vallerand, i in., 1996), przedstawione w modelu badań własnych na ryc. 1:

Ryc. 1. Model teoretyczny relacji zakładanych między zmiennymi zależnymi i niezależnymi. Źródło: Opracowanie własne

1.2. PYTANIA BADAWCZE

W ramach realizacji celu badawczego postawiono następujące pytania badawcze:

1. Czy istnieje związek między postawą sportową (*fair play*) a postawą wobec dopingu?

2. Czy zmienne demograficzne (płeć, wiek) są czynnikami różnicującymi postawy wobec etycznych wartości sportu?
3. Czy zakładany model relacyjny trafnie przewiduje postawy sportowców wobec etycznych wartości sportu lub czy i w jakim stopniu zmienne motywacyjne, sytuacyjne oraz dyscyplina sportu przewidują postawy wobec etycznych wartości sportu?

1.3. HIPOTEZY BADAWCZE

W oparciu o założenia teorii oraz wyniki dotychczasowych badań postawiono następujące hipotezy badawcze:

1. Istnieje zależność pomiędzy postawą sportową a postawą wobec dopingu (hipoteza dwukierunkowa).
2. Mężczyźni wykazują większą aprobatę dla nieetycznych postaw sportowych niż kobiety, dodatkowo wraz z wiekiem postawa staje się mniej sportowa a postawa wobec dopingu bardziej przychylna.
3. Orientacja zadaniowa, klimat motywacyjny zadaniowy oraz uprawianie indywidualnej a także niskokontaktowej dyscypliny sportu sprzyja postawom uznającym etyczne wartości sportu, podczas gdy orientacja ego, klimat motywacyjny promujący ego oraz uprawianie sportu zespołowego a także o wyższym poziomie kontaktu współwystępuje z mniejszą aprobatą dla etycznych wartości sportu, a orientacja motywacyjna może pełnić rolę czynnika pośredniczącego we wpływie klimatu motywacyjnego na te postawy.

1.4. MATERIAŁ I METODY BADAŃ

1.4.1. Materiał badań – opis badanej populacji

Badania przeprowadzono wśród zawodników sportów indywidualnych i zespołowych, współzawodniczących w zawodach na poziomie krajowym i międzynarodowym.

Przebadano 391 osób, w tym 170 kobiet (43,5%) oraz 221 mężczyzn (56,5%). Średnia wieku badanej grupy wyniosła 20,83 lat (SD=5,31), w tym: 20,89 (SD=5,27) lat u mężczyzn i 20,75 (SD=5,37) u kobiet. Grupa osób w wieku poniżej lub równej 18 liczyła 156 osób (59 kobiet i 97 mężczyzn) natomiast grupa osób powyżej 18 lat – 235 (111 kobiet i 124 mężczyzn).

Zastosowano metodę doboru celowego zawodników na wysokim poziomie sportowym, przebywających na zgrupowaniach w ośrodkach sportowych, w oparciu o zakładane

cele badawcze. Następnie metodą doboru kwotowego wyodrębniono grupy dyscyplin ze względu na poziom kontaktu z rywalem i współzawodnikami, oraz uprawianie sportów indywidualnych lub zespołowych. W obrębie wybranych grup docelowych, wśród sportowców przebywających na zgrupowaniach w ośrodkach sportowych, odbył się dobór dostępnościowy, oparty o zgodę zawodnika na wypełnienie kwestionariusza badawczego.

Liczba przedstawicieli dyscyplin indywidualnych wyniosła 218 zawodników (55,75%), natomiast zespołowych – 173 (44,25%).

Ze względu na poziom kontaktu przebadano 176 (45,01%) przedstawicieli dyscyplin o niskim, 155 (39,64%) o średnim i 60 (15,35%) o wysokim poziomie kontaktu, według podziału zaproponowanego przez Kavussanu (2007). Wśród sportów nisko kontaktowych znalazły się: lekkoatletyka, pływanie, wioślarstwo, kajakarstwo, wspinaczka sportowa, gimnastyka sportowa, trójbój siłowy, łyżwiarstwo szybkie, biegi narciarskie, skoki narciarskie, triathlon i unihokej. Sporty o średnim poziomie kontaktu reprezentowane są przez zespołowe gry sportowe. Wśród sportów o wysokim poziomie kontaktu wystąpiły sporty walki, szermierka i pięciobój nowoczesny.

1.4.2. Metody, techniki i narzędzia badawcze

Badania zostały przeprowadzone metodą sondażu diagnostycznego z zastosowaniem techniki ankietowej. Wobec braku stosownych narzędzi w języku polskim, wszystkie narzędzia za wyjątkiem PEAS zostały zaadoptowane zgodnie z procedurą tłumaczenie-tłumaczenie zwrotne.

Do oceny rzetelności narzędzi zastosowano metodę zgodności wewnętrznej wzorem α Cronbacha (Cronbach, 1951), przyjmując za Sokołowskim i Saganem (1999) $\alpha > 0,6$ jako zakres akceptowalności narzędzia.

Wykorzystano następujące narzędzia badawcze:

1) **Wielowymiarowa Skala Orientacji Sportowej** (Multidimensional Sportsmanship Orientations Scale; Vallerand i in., 1997a). Skala ta jest przeznaczona do oceny różnic indywidualnych w postawach wobec etycznych wartości sportu (Vallerand i Losier 1994; Vallerand, i in., 1996). Składa się z 25 stwierdzeń oceniających:

- zaangażowanie w sport, czyli chętnie uczestniczenie i dawanie z siebie wszystkiego podczas treningów i zawodów (np. „Nie poddaję się nawet gdy popełnię wiele błędów”),

- stosowanie się do etosu dyscypliny sportu - na przykład podawanie dłoni rywalowi, docenianie dobrej gry rywali, czy godzenie się z przegraną (np. „Po zawodach gratuluję rywalom dobrego występu”),
- respektowanie przepisów i decyzji sędziowskich, niezależnie od ich oceny (np. „Stosuję się do decyzji sędziowskich”),
- szacunek dla przeciwnika, okazywany np. poprzez rezygnację z przewagi losowej powstałej wskutek potknięcia lub kontuzji rywala (np. „Kiedy przeciwnik/przeciwniczka dozna kontuzji, proszę sędziego/sędzię o zatrzymanie gry, aby mógł/mogła otrzymać pomoc”),
- negatywne podejście do sportowej postawy przejawiające się tendencją do zwyciężania za wszelką cenę, okazywania złości po popełnieniu błędów i współzawodniczenia dla osobistych zaszczytów i nagród (np. „Gdy po zawodach trener wytyka mi moje błędy, nie chcę się przyznać do ich popełnienia”). Niskie wartości współczynnika alfa Cronbacha sprawiły, że ostatecznie zdecydowano o nie włączaniu tej skali do wyniku ogólnego tak jak czynili to poprzednicy (de Bofarull de Torrents i Cusi, 2014; Dunn i Dunn, 1999; Sezen-Balçikanli, 2014).

Odpowiedzi udzielane są na 5-stopniowej skali Likerta (od „1-nie odpowiada mi wcale” do „5-zdecydowanie mi odpowiada”).

- 2) **Skala Postaw Wobec Dopingu** (Performance Enhancement Attitude Scale – PEAS; Petróczy i Aidman, 2009) w polskiej adaptacji (Sas-Nowosielski i Budzisz, 2018). Narzędzie przeznaczone jest do pomiaru postawy sportowców wobec stosowania nielegalnego wspomaganie farmakologicznego. Stanowi więc niejako uzupełnienie ogólnej postawy sportowej o wartości, które nie są ujęte wprost w skali MSOS, choć mieszczą się w kategorii szeroko rozumianej etyki sportu. Polska wersja skali PEAS obejmuje 11 stwierdzeń odnoszących się do stopnia akceptacji przez badanego zachowań związanych z naruszaniem przepisów przeciwdziałania dopingowi w sporcie (np. „Doping nie jest oszustwem, bo wszyscy go stosują”). Każde ze stwierdzeń jest oceniane na 6-stopniowej skali Likerta (od „1- zdecydowanie się nie zgadzam” do „6 – całkowicie się zgadzam”).
- 3) **Kwestionariusz Orientacji Motywacyjnej w Sporcie** (Task and Ego Orientation in Sport Questionnaire - TEOSQ; Duda i Nicholls, 1992; Duda, i in., 1995). Kwestionariusz służy do pomiaru nasilenia obu rodzajów orientacji motywacyjnej – ego oraz zadaniowej – zoperacjonalizowanych zgodnie z teorią orientacji osiągnięć (Nicholls,

1984, 1989). Narzędzie składa się z 13 stwierdzeń (7 odnoszących się do orientacji zadaniowej i 6 do orientacji ego) ocenianych na 5-stopniowej skali Likerta, od „1 – zdecydowanie się nie zgadzam” do „5 – zdecydowanie się zgadzam” i zakotwiczonych w stwierdzeniu „W sporcie odnoszę największe sukcesy, kiedy...”. Przykładowe stwierdzenie dotyczące orientacji zadaniowej to np. „Uczę się nowych umiejętności poprzez ciężki trening”, a odnoszące się do orientacji ego – „Inni nie są tak dobrzy, jak ja”.

- 4) **Kwestionariusz Postrzegania Klimatu Motywacyjnego w Sporcie** – wersja 2 (Perceived Motivational Climate in Sport Questionnaire-2; PMCSQ-2; Newton i in., 2000) służy do oceny w jaki sposób zawodnicy postrzegają w swoim zespole lub klubie klimat motywacyjny kreowany przez trenera. Skala zawiera 33 stwierdzenia rozpoczynające się od zdania „W naszym zespole...”. W ramach klimatu zorientowanego na zadanie wyodrębniono takie czynniki, jak: podejmowanie wysiłku w celu doskonalenia (np. „Trener/trenerka wymaga od nas, byśmy próbowali/próbowały nowych umiejętności”), ważna rola wszystkich członków zespołu (np. „Każdy zawodnik/zawodniczka wnosi ważny wkład do zespołu”) i wspólna nauka (np. „Trener/trenerka zachęca zawodników/zawodniczki do pomagania sobie nawzajem). W podskali klimatu ego wyróżniono również 3 czynniki: wewnątrzgrupową rywalizację (np. „Zawodnicy/zawodniczki są zachęceni/zachęcane) do tego, by być lepszymi jedni/jedne od drugich”), nierówne uznanie u trenera (np. „Trener/trenerka ma swoich ulubieńców/swoje ulubienice”) oraz karanie za błędy (np. „Karą za popełnione błędy jest niewystawianie na zawody”). Zgodność stwierdzeń oceniana jest na 5-stopniowej skali Likerta od „1 – zdecydowanie się nie zgadzam” do „5 – zdecydowanie się zgadzam”.

Zestaw narzędzi zawierał również pytania o dane demograficzne takie jak wiek, płeć, uprawiana dyscyplina sportu, staż treningowy, poziom zaawansowania oraz liczba występów w reprezentacji Polski.

1.5. METODY ANALIZY STATYSTYCZNEJ

Analizę danych empirycznych rozpoczęto od sporządzenia statystyk opisowych badanych zmiennych zależnych oraz niezależnych dla całej próby oraz z podziałem wg płci, wieku, i dyscypliny sportu. Następnie sprawdzono normalność rozkładów zmiennych testem Shapiro-Wilka i zweryfikowano jednorodność wariancji testem Levene’a oraz – dla porównania – testem Browna-Forsythe’a. Wyniki tych testów oraz liczebność próby (N=371) pozwoliły oprzeć analizy o testy parametryczne do oceny istotności różnic między badanymi zmiennymi (Lumley, i in., 2002; Ghasemi i Zahediasl, 2012).

W celu udzielenia odpowiedzi na pytania badawcze o różnice w postawach wobec etycznych wartości sportu ze względu na płeć, wiek oraz charakter współzawodnictwa zastosowano test t istotności różnic dla prób niezależnych. Wyniki analizy uzupełniono o miarę wielkości efektu d-Cohena (Cohen, 1988).

Różnice w omawianych postawach pomiędzy zawodnikami dyscyplin o różnym poziomie kontaktu oraz przejawiającymi odmienne kombinacje rodzajów orientacji motywacyjnej oraz klimatu motywacyjnego zbadano przeprowadzając analizę wariancji ANOVA, wraz z towarzyszącą jej miarą wielkości efektu η^2 (King i Minium, 2009).

W celu dokładniejszego zbadania związków między teorią a jej empirycznymi argumentami oraz podjęcia próby określenia dopuszczalnych związków przyczynowych, które mogą zachodzić pomiędzy zmiennymi zastosowano analizę równań strukturalnych (ścieżkową; *Structural Equation Modelling – SEM*; Januszewski, 2011). Analiza ta pozwala uwzględnić, oprócz jawnych, również ukryte zmienne, których nie założono w modelu, gdyż nie jest znana całkowita wariancja zmiennej zależnej. Wprowadzane do modelu zmienne resztowe (ϵ) odzwierciedlają wpływ tych zmiennych (Cwalina, 2000). Kluczową rolę w wyjaśnianiu przyczyn występowania różnic między zmiennymi mogą odgrywać mediatory, czyli zmienne pośredniczące oraz moderatory – zmienne wpływające na związek między innymi zmiennymi (Januszewski, 2011).

Stosowanie analizy równań strukturalnych wymaga spełnienia założenia o wielowymiarowym rozkładzie normalnym. Testy normalności rozkładu pokazały, że rozkład części zmiennych (klimat orientacyjny ego, orientacja motywacyjna zadaniowa oraz postawa sportowa) oraz wielowymiarowy rozkład odbiegają od normalnego, jednak bezwzględne wartości skośności i kurtozy nie przekraczają krytycznych wartości (odpowiednio 2 dla skośności i 10 dla kurtozy), dlatego możliwe jest zastosowanie analizy równań strukturalnych metodą największej wiarygodności (Arbuckle, 2017).

W celu określenia struktury relacji oraz określenia bezpośrednich i pośrednich związków pomiędzy badanymi zmiennymi sporządzono model teoretyczny, w którym zmiennymi zależnymi były postawy: sportowa i wobec dopingu, zmienne niezależne stanowiły natomiast: klimat motywacyjny, rodzaj dyscypliny sportu (indywidualny, zespołowy), rodzaj sportu ze względu na poziom kontaktu oraz orientacja motywacyjna. Ten ostatni czynnik potraktowano w modelu jako zmienną pośredniczącą we wpływie klimatu motywacyjnego na zmienne zależne, przy czym zbadano również jej bezpośredni związek ze zmiennymi zależnymi (zob. ryc. 3, s. 61).

2. WYNIKI BADAŃ WŁASNYCH

2.1. ANALIZA OPISOWYCH CECH POSTAWY SPORTOWEJ I POSTAWY WOBEC DOPINGU

Jak przedstawiono w tabeli 1 w wynikach populacji badanych sportowców mediana była bardzo zbliżona do średniej, a część rozkładów lekko skośnych. Średnie dla podskali postawy sportowej wyniosły od $M=3,34$ w przypadku podskali szacunku dla przeciwnika do $M=4,48$ dla podskali zaangażowanie. Oznacza to postawy od neutralnej z tendencją do pozytywnej do pozytywnej o dość dużej sile. Co poniekąd zrozumiałe, najsilniejszą postawą była ta odnosząca się do zaangażowania w trening. Co w pewnym sensie również zrozumiałe, choć mniej pożądane z humanistycznego punktu widzenia, postawą najbardziej zbliżoną do neutralnej lub stanu ambiwalencji była postawa szacunku wobec rywali. Należy ona z pewnością do bardziej wymagającej moralnie od etyki pracowitości, do której odnosi się pierwsza z wymienionych, jednak z drugiej strony to właśnie w niej ogniskuje się potencjał sportu w zakresie kształtowania charakteru moralnego.

Średnia postawy wobec dopingu wyniosła $M=1,78$, co świadczy o niskim poziomie akceptacji badanych dla treści stwierdzeń, z których zbudowana jest skala. Oznacza to zatem postawę nieprzychylną przyjmowaniu zabronionych środków wspomagających. Szczegółowe wyniki przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Statystyki opisowe badanych zmiennych zależnych ułożone w hierarchii od najwyższej do najniższej średniej

Zmienna zależna	M	SD	Me	Min	Max	SKE	K
PS zaangażowanie	4,48	0,51	4,60	2,40	5,00	-1,15	1,07
PS zasady życia społ.	4,25	0,60	4,40	2,40	5,00	-0,73	-0,03
PS zasady i sędziowie	3,93	0,61	4,00	1,00	5,00	-0,68	0,87
PS przeciwnik	3,34	0,79	3,40	1,00	5,00	-0,15	-0,23
PS wszystkie czynniki	4,00	0,46	4,05	2,30	4,95	-0,53	0,44
Postawa wobec dopingu	1,78	0,84	1,55	1,00	5,18	1,61	2,70

PS – postawa sportowa; pogrubioną czcionką oznaczono główne zmienne. Źródło: Opracowanie własne

Porównanie postaw pomiędzy zawodnikami a zawodniczkami ujawniło, iż statystycznie istotne różnice wystąpiły w podskali zaangażowania oraz postawie wobec dopingu. W obu przypadkach mężczyźni uzyskali wyższą średnią niż kobiety, przy czym wielkość efektu

w pierwszym przypadku była mała, w drugim - umiarkowana. Dokładne dane zaprezentowano w tabeli 2.

Tabela 2. Parametry opisowe oraz analiza różnic rozkładu badanych zmiennych zależnych ze względu na płeć

Zmienna zależna	Płeć	n	M	SD	Me	Min	Max	SKE	K	t	d
PS zaangażowanie	kobieta	170	4,42	0,49	4,40	2,60	5,00	-0,98	0,86	-2,26*	0,23
	mężczyzna	221	4,53	0,52	4,80	2,40	5,00	-1,30	1,47		
PS zasady życia społ.	kobieta	170	4,24	0,60	4,40	2,60	5,00	-0,64	-0,36	-0,19	0,02
	mężczyzna	221	4,25	0,60	4,40	2,40	5,00	-0,80	0,25		
PS zasady i sędziowie	kobieta	170	3,93	0,60	4,00	2,40	5,00	-0,68	<0,01	0,18	0,02
	mężczyzna	221	3,92	0,62	4,00	1,00	5,00	-0,68	1,51		
PS przeciwnik	kobieta	170	3,34	0,74	3,40	1,20	5,00	0,15	-0,35	0,20	0,02
	mężczyzna	221	3,33	0,83	3,40	1,00	5,00	-0,30	-0,22		
PS wszystkie czynniki	kobieta	170	3,98	0,44	3,00	2,70	4,95	0,33	0,22	-0,54	0,06
	mężczyzna	221	4,01	0,48	3,00	2,30	4,95	0,55	0,82		
Postawa wobec dopingu	kobieta	170	1,60	0,67	1,45	1,00	4,36	1,59	2,80	-3,70‡	0,39
	mężczyzna	221	1,92	0,93	1,64	1,00	5,18	-1,44	1,84		

PS – postawa sportowa, * – $p < 0,05$, ‡ – $p < 0,001$. Źródło: Opracowanie własne

W obrębie drugiej ze zmiennych demograficznych, wieku, istotne różnice stwierdzono w odniesieniu do zasad szacunku wobec przepisów i sędziów oraz wobec przeciwnika. W obu przypadkach silniejsze postawy deklarowali zawodnicy dorośli (powyżej 18 r.ż.) niż młodzież sportowa, lecz wielkość efektu nie była duża (zob. tabela 3). Co interesujące, gdy porównania obu grup wiekowych dokonano odrębnie u przedstawicieli obu płci, okazało się, że podana zależność dotyczy wyłącznie mężczyzn.

Tabela 3. Parametry opisowe oraz analiza różnic rozkładu badanych zmiennych ze względu na wiek

Zmienna zależna	Grupy wiekowe	n	M	SD	Me	Min	Max	SKE	K	t	d
PS zaangażowanie	<=18	156	4,52	0,52	4,80	2,40	5,00	-1,39	1,76	1,15	0,12
	>18	235	4,46	0,50	4,60	2,60	5,00	-1,00	0,70		
PS zasady życia społ.	<=18	156	4,25	0,60	4,40	2,40	5,00	-0,61	-0,25	0,02	<0,01
	>18	235	4,25	0,60	4,40	2,40	5,00	-0,81	0,14		
PS zasady i sędziowie	<=18	156	3,81	0,65	4,00	1,00	5,00	-0,89	1,42	-3,16*	0,32
	>18	235	4,01	0,57	4,00	2,40	5,00	-0,40	-0,23		
PS przeciwnik	<=18	156	3,20	0,76	3,20	1,40	5,00	-0,14	-0,10	-2,86*	0,30
	>18	235	3,43	0,80	3,40	1,00	5,00	-0,20	-0,26		
PS wszystkie czynniki	<=18	156	3,94	0,45	3,95	2,30	4,95	-0,67	1,06	-1,95	0,20
	>18	235	4,04	0,46	4,10	2,70	4,95	-0,48	0,08		
Postawa wobec dopingu	<=18	156	1,79	0,89	1,55	1,00	5,18	1,71	3,14	0,23	0,02
	>18	235	1,77	0,81	1,55	1,00	4,91	1,52	2,25		

PS – postawa sportowa, * – $p < 0,05$, ‡ – $p < 0,001$. Źródło: Opracowanie własne

2.2. CZYNNIKI OSOBISTE I ICH ZWIĄZEK Z POSTAWAMI WOBEC ETYCZNYCH WARTOŚCI SPORTU

Wykazano umiarkowaną korelację pomiędzy czynnikiem postawy sportowej – zaangażowaniem a orientacją motywacyjną zadaniową. Postawa wobec dopingu, zgodnie z oczekiwaniami korelowała ujemnie z orientacją zadaniową oraz dodatnio z orientacją ego. Korelacje te były jednak słabe. Wśród kobiet korelacja między zaangażowaniem a orientacją motywacyjną zadaniową była wysoka (por. Aneks, tabele 23, 24, 25, s. 137-139).

Z uwagi na wspomnianą wcześniej ortogonalność obu orientacji, badanych podzielono na cztery grupy wyłonione na podstawie profili motywacyjnych, utworzonych za pomocą podziału wg mediany (*median-split*) wyników uzyskanych przez badanych w obu podskalach orientacji (Duda, i in., 1991; Lochbaum, 2016; Nicholls, 1984; Nicholls i in., 1989; Roberts, i in., 1996; Tomczak i in., 2020). Wartości powyżej mediany zostały zaklasyfikowane jako wysoki poziom danego rodzaju orientacji (zadaniowej lub ego), natomiast wartości poniżej mediany – jako niski jej poziom. Utworzono w ten sposób 4 grupy:

- 1) wysoce zorientowani zadaniowo oraz wysoce zorientowani ego (wysoko Z-wysoko E),
- 2) wysoce zorientowani zadaniowo oraz nisko zorientowani ego (wysoko Z-nisko E),
- 3) nisko zorientowani zadaniowo oraz wysoce zorientowani ego (nisko Z-wysoko E),
- 4) nisko zorientowani zadaniowo oraz nisko zorientowani ego (nisko Z-nisko E).

W Tabeli 4 przedstawiono liczebności grup wraz z podziałem na kobiety i mężczyzn.

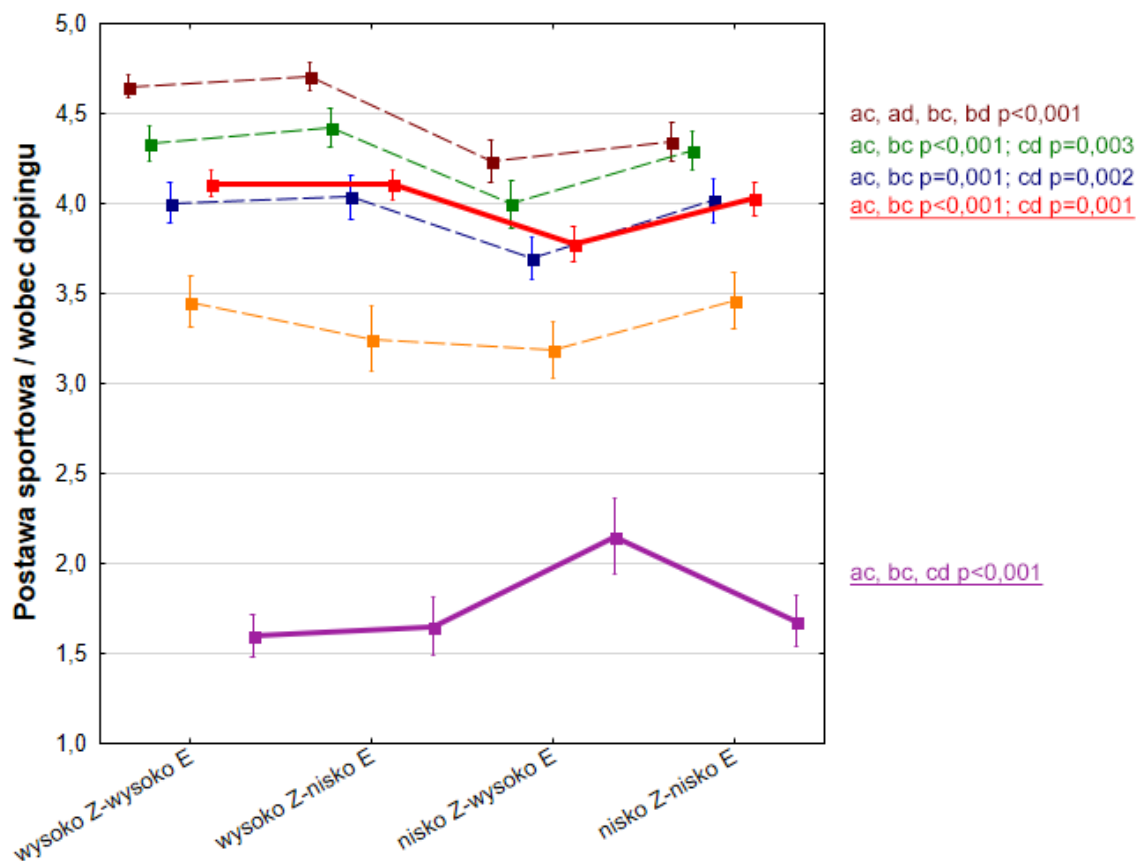
Tabela 4. Liczebność badanych w grupach o różnych profilach motywacyjnych

Poziom orientacji motywacyjnej zadaniowej i ego	N	w tym kobiet	w tym mężczyzn
wysoko Z-wysoko E	115	51	64
wysoko Z-nisko E	85	36	49
nisko Z-wysoko E	110	45	65
nisko Z-nisko E	81	38	43

Z – orientacja motywacyjna zadaniowa, E – orientacja motywacyjna ego. Źródło: Opracowanie własne

W celu wykrycia różnic w postawach wobec etycznych wartości sportu w powyższych grupach przeprowadzono analizę ANOVA. Jak przedstawiono na wykresie 1 istotne różnice zaobserwowano w obrębie wszystkich zmiennych zależnych. Siła efektu dla pozytywnego aspektu postawy sportowej oraz postawy wobec dopingu była umiarkowana, a w przypadku negatywnego aspektu postawy sportowej – niska.

Analiza *post hoc* wykazała, że wszystkie czynniki postawy sportowej, oprócz szacunku dla przeciwnika, wykazywały istotne różnice pomiędzy grupami (zob. wykres 1). W analizie postaw sportowych zaobserwowano, że u zawodników o wysokim poziomie orientacji ego i niskim orientacji zadaniowej są one najslabsze. W obrębie szacunku dla rywala wspomniana grupa także uzyskała najniższy wynik, choć w tym wypadku pomimo istotności stwierdzonej w analizie ANOVA, analiza *post hoc* wykazała jedynie trend w kierunku istotności różnic pomiędzy rzeczoną grupą a obiema grupami o wysokim poziomie orientacji zadaniowej.

Orientacja motywacyjna

- PS zaangażowanie, $F(3,387)=23,39$; $p<0,001^*$; $\eta^2=0,15$
- PS z.z.społ., $F(3,387)=10,39$; $p<0,001^*$; $\eta^2=0,07$
- PS zasady i sędziowie, $F(3,387)=7,59$; $p<0,001^*$; $\eta^2=0,06$
- PS przeciwnik, $F(3,387)=3,18$; $p<0,024^*$; $\eta^2=0,02$
- PS wszystkie czynniki, $F(3,387)=13,47$; $p<0,001^*$; $\eta^2=0,09$
- Postawa wobec dopingu, $F(3,387)=10,76$; $p<0,001^*$; $\eta^2=0,08$

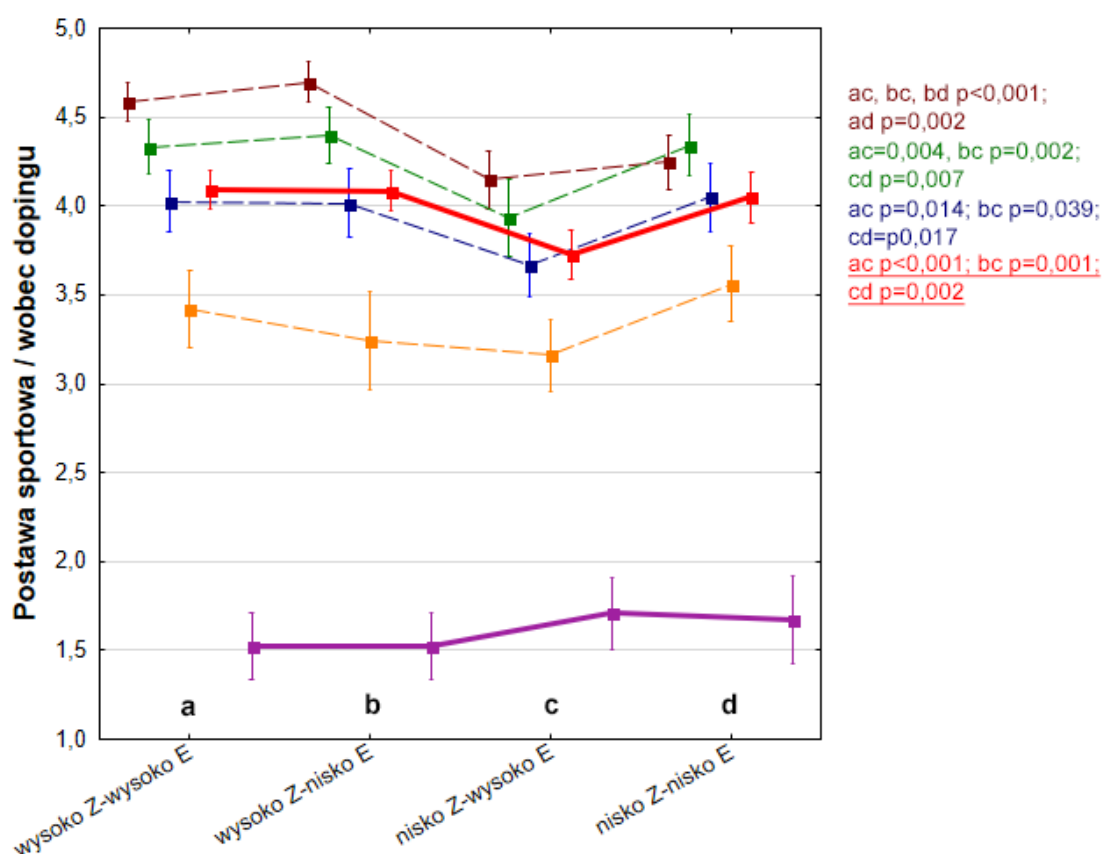
PS - postawa sportowa, Z - orientacja zadaniowa, E - orientacja ego

Wykres 1. Postawa sportowa i wobec dopingu u zawodników wykazujących różne typy orientacji motywacyjnej.

U dołu wykresu wyniki analizy wariancji, istotność poszczególnych wyników oraz cząstkowa wielkość efektu η^2 . Podkreślone zostały główne zmienne. Po prawej stronie umieszczone zostały wyniki analizy *post-hoc* istotnych różnic. Źródło: Opracowanie własne

Rozkład wyników postawy wobec dopingu potwierdził wnioski płynące z analizy postaw opisanych powyżej. Także w tym przypadku grupa o wysokim poziomie orientacji ego oraz niskim zadaniowej deklarowała mniej krytyczną postawę wobec tego zjawiska niż każda z pozostałych grup (zob. wykres 1).

Analogiczna analiza przeprowadzona z podziałem ze względu na płeć, przedstawiona na wykresach 2 i 3, ujawniła podobny rozkład wyników, choć wśród kobiet nieistotne okazały się różnice w postawie wobec dopingu, a wśród mężczyzn o niskim poziomie orientacji zadaniowej

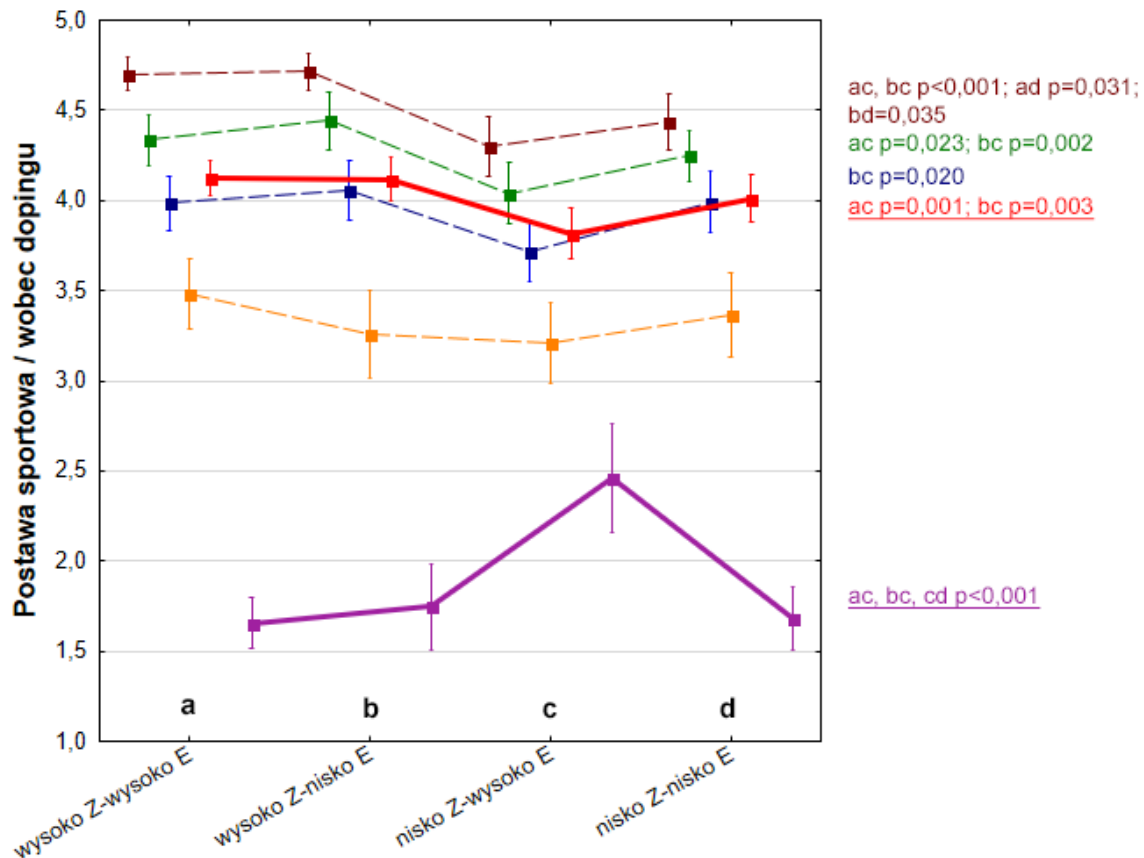
Orientacja motywacyjna - kobiety

- PS zaangażowanie, $F(3,166)=14,78$; $p<0,001^*$; $\eta^2=0,21$
 - PS z.z.społ., $F(3,166)=5,92$; $p=0,001^*$; $\eta^2=0,10$
 - PS zasady i sędziowie, $F(3,166)=4,24$; $p=0,006^*$; $\eta^2=0,07$
 - PS przeciwnik, $F(3,166)=2,51$; $p=0,061$; $\eta^2=0,04$
 - PS wszystkie czynniki, $F(3,166)=8,15$; $p<0,001^*$; $\eta^2=0,13$
 - Postawa wobec dopingu, $F(3,166) = 0,92$; $p=0,432$; $\eta^2=0,02$
- PS - postawa sportowa, Z - orientacja zadaniowa, E - orientacja ego

Wykres 2. Postawa sportowa i wobec dopingu u kobiet-zawodniczek wykazujących różne typy orientacji motywacyjnej.

U dołu wykresu wyniki analizy wariancji, istotność poszczególnych wyników oraz cząstkowa wielkość efektu η^2 . Podkreślone zostały główne zmienne. Po prawej stronie umieszczone zostały wyniki analizy post-hoc istotnych różnic. Źródło: Opracowanie własne

nie wykazano istotnych różnic w postawie sportowej pomiędzy zawodnikami o wysokim i niskim poziomie orientacji ego, które wystąpiły u zawodniczek. Z kolei wielkość efektu różnic w postawie sportowej u kobiet okazała się zbliżona do wysokiej, a różnic w postawie wobec dopingu u mężczyzn – wysoka.

Orientacja motywacyjna - mężczyźni

- PS zaangażowanie, $F(3,217)=10,27$; $p<0,001^*$; $\eta^2=0,12$
 - PS z.z. społ., $F(3,217)=4,95$; $p=0,002^*$; $\eta^2=0,06$
 - PS zasady i sędziowie, $F(3,217)=3,54$; $p=0,015^*$; $\eta^2=0,05$
 - PS przeciwnik, $F(3,217)=1,35$; $p=0,260$; $\eta^2=0,02$
 - PS wszystkie czynniki, $F(3,217)=6,08$; $p=0,001^*$; $\eta^2=0,08$
 - Postawa wobec dopingu, $F(3,217)=11,97$; $p<0,001^*$; $\eta^2=0,14$
- PS - postawa sportowa, Z - orientacja zadaniowa, E - orientacja ego

Wykres 3. Postawa sportowa i wobec dopingu wśród mężczyzn-zawodników wykazujących różne typy orientacji motywacyjnej.

U dołu wykresu wyniki analizy wariancji, istotność poszczególnych wyników oraz cząstkowa wielkość efektu η^2 . Podkreślone zostały główne zmienne. Po prawej stronie umieszczone zostały wyniki analizy post-hoc istotnych różnic. Źródło: Opracowanie własne

2.3. DYSCYPLINA SPORTU

W myśl założeń teorii społeczno-psychologicznej każda dyscyplina sportu tworzy uprawiającym ją zawodnikom nieco inne warunki nie tylko w sensie fizycznym, ale także społecznym i psychologicznym, nie wykluczając sfery moralnej. Patrząc przez pryzmat czynnika „zespołowości” dyscyplin uzyskane wyniki w badaniach własnych pozwoliły stwierdzić, iż za wyjątkiem postawy wobec dopingu, każdy z wymiarów postawy sportowej różnicował przedstawicieli obu kategorii dyscyplin wyłonionych na podstawie tego czynnika (indywidualne vs zespołowe). We wszystkich, oprócz zaangażowania, wymiarach bardziej pozytywną postawę sportową przejawiali zawodnicy sportów indywidualnych. W przypadku zaangażowania kierunek zależności był odwrotny. Siła efektu stwierdzonych różnic wahała się od małej (zasady życia społecznego, pozytywne podejście) do umiarkowanej (zasady i sędziowie). Szczegółowe dane zawarto w tabeli 5.

Tabela 5. Parametry opisowe oraz analiza różnic rozkładu badanych zmiennych zależnych ze względu na charakter sportu (indywidualny, zespołowy)

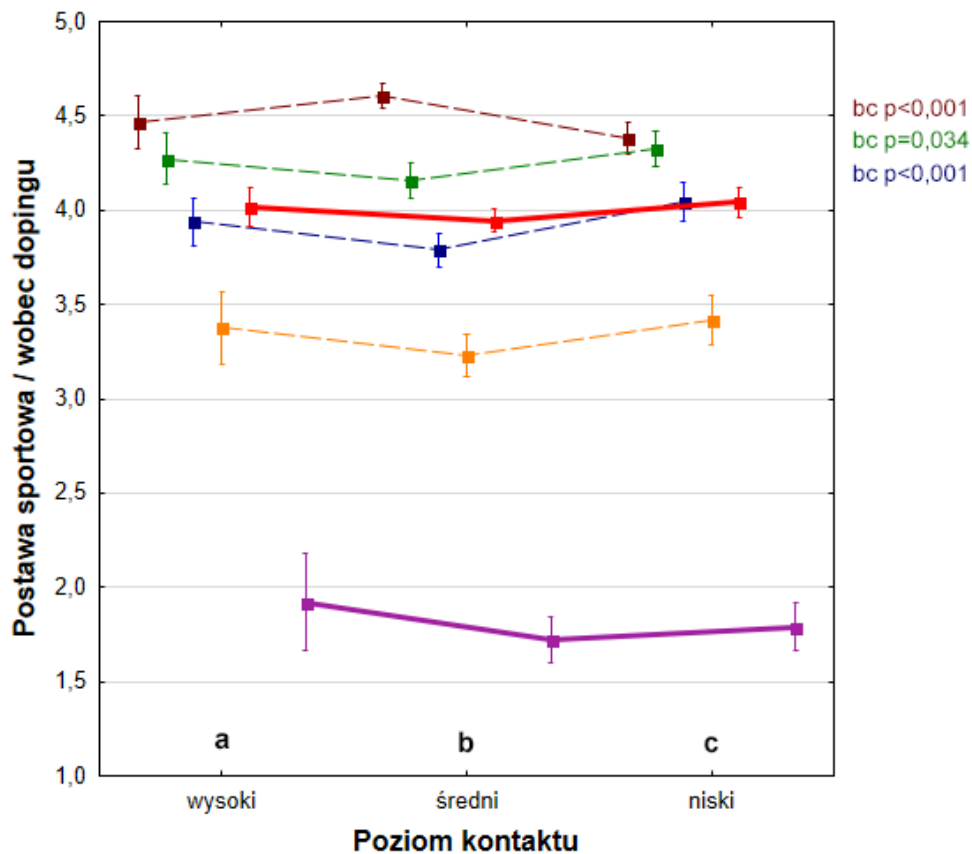
Zmienna zależna	Rodzaj sportu	N	M	SD	Me	Min	Max	SKE	K	t	d
PS zaangażowanie	indywid.	218	4,40	0,56	4,80	2,60	5,00	-1,39	1,76	-3,57*	0,37
	zesp.	173	4,59	0,42	4,60	2,40	5,00	-1,00	0,70		
PS zasady życia społ.	indywid.	218	4,30	0,62	4,40	2,40	5,00	-0,61	-0,25	2,06*	0,21
	zesp.	173	4,18	0,57	4,40	2,80	5,00	-0,81	0,14		
PS zasady i sędziowie	indywid.	218	4,04	0,64	4,00	1,00	5,00	-0,89	1,42	4,30*	0,44
	zesp.	173	3,78	0,55	4,00	2,40	5,00	-0,40	-0,23		
PS przeciwnik	indywid.	218	3,43	0,86	3,20	1,00	5,00	-0,14	-0,10	2,67*	0,28
	zesp.	173	3,22	0,68	3,40	1,60	5,00	-0,20	-0,26		
PS wszystkie czynniki	indywid.	218	4,05	0,50	3,95	2,30	4,95	-0,67	1,06	2,26*	0,24
	zesp.	173	3,94	0,39	4,10	2,95	4,95	-0,48	0,08		
Postawa wobec dopingu	indywid.	218	1,77	0,83	1,55	1,00	5,18	1,71	3,14	-0,38	0,04
	zesp.	173	1,80	0,86	1,55	1,00	4,91	1,52	2,25		

PS – postawa sportowa, * – $p < 0,05$, * – $p < 0,001$. Źródło: Opracowanie własne

Interesująco przedstawiają się wyniki porównań między przedstawicielami obu kategorii dyscyplin wykonane odrębnie dla obu płci. Okazało się bowiem, że opisane wyżej zależności dotyczą głównie kobiet u których występowała również wyższa siła efektu natomiast mężczyźni różnią się jedynie pod względem zaangażowania oraz zasad i sędziów.

Analiza wariancji wykonana w celu poznania postaw zawodników pod względem uprawiania dyscypliny o różnym poziomie kontaktu z rywalem ujawniła istotne różnice jedynie pomiędzy zawodnikami o średnim i niskim poziomie kontaktu. Nie wykazano istotności w pozytywnym podejściu jako całości, choć istotne różnice występowały w trzech obszarach po-

zytywnego podejścia (zob. wykres 4). W wyniku przeprowadzonego testu rozsądnej istotnej różnicy Tukeya dla nierównych liczebności, stwierdzono, że jeśli chodzi o zaangażowanie to wyższą wartość przypisywali mu zawodnicy sportów średniokontaktowych, natomiast w przypadku zasad życia społecznego oraz przestrzegania przepisów i szacunku do sędziów – zawodnicy sportów nisko kontaktowych.

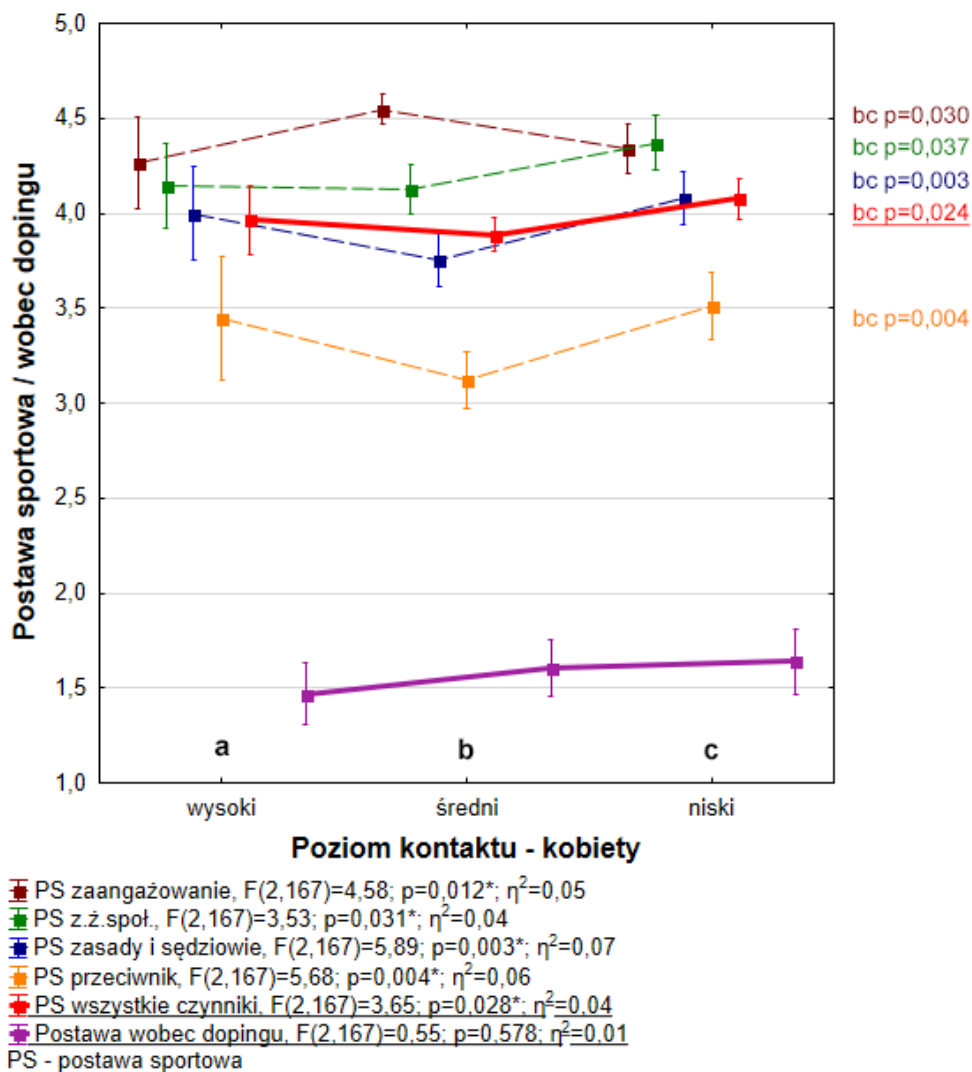

■ PS zaangażowanie, $F(2,388)=8,03$; $p<0,001^*$; $\eta^2=0,04$
 ■ PS z.ż. społ., $F(2,388) = 3,35$; $p=0,036^*$; $\eta^2=0,02$
 ■ PS zasady i sędziowie, $F(2,388)=7,29$; $p<0,001^*$; $\eta^2=0,04$
 ■ PS przeciwnik, $F(2,388)=2,48$; $p=0,085$; $\eta^2=0,01$
 ■ PS wszystkie czynniki, $F(2,388)=1,92$; $p=0,148$; $\eta^2=0,01$
 ■ Postawa wobec dopingiu, $F(2,388)=1,27$; $p=0,282$; $\eta^2=0,01$
 PS - postawa sportowa

Wykres 4. Postawa sportowa i wobec dopingiu z podziałem na zawodników sportów o wysokim, średnim i niskim poziomie kontaktu z rywalem.

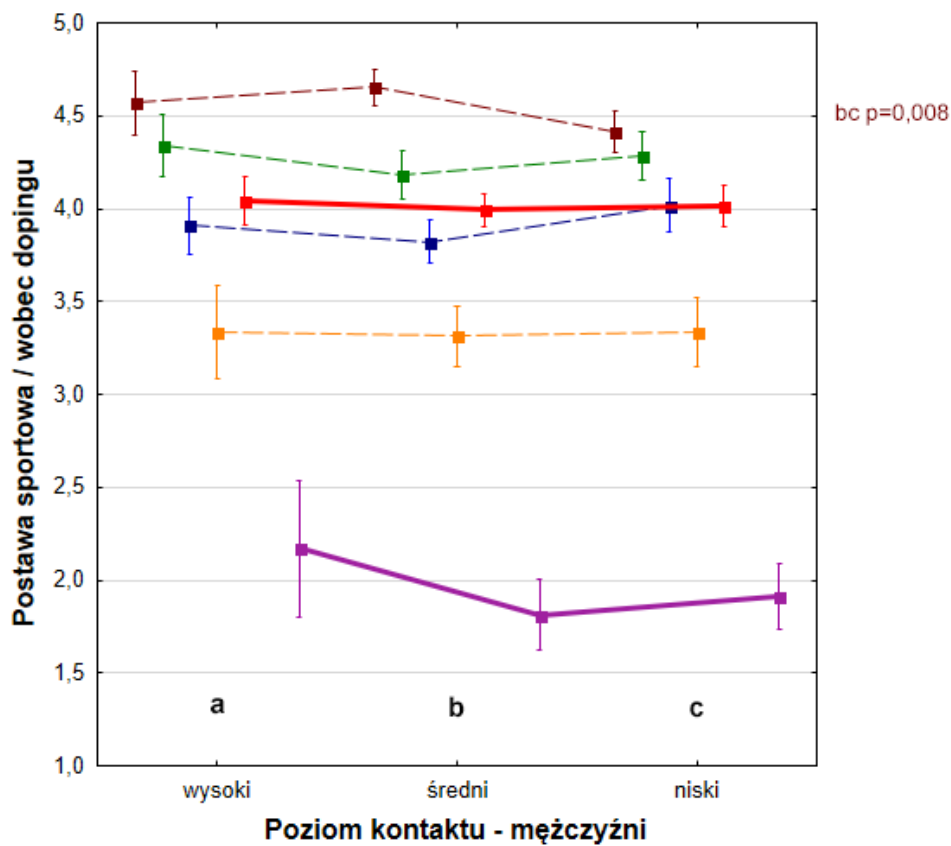
U dołu wykresu wyniki analizy wariancji, istotność poszczególnych wyników oraz cząstkowa wielkość efektu η^2 . Podkreślone zostały główne zmienne. Po prawej stronie umieszczone zostały wyniki analizy post-hoc istotnych różnic. Źródło: Opracowanie własne

Analogiczna analiza przeprowadzona z podziałem na grupę kobiet i mężczyzn ujawniła, że różnice uwarunkowane poziomem kontaktu występują głównie w populacji kobiet (zob. wykres 5). Co ciekawe istotne różnice stwierdzono także w obrębie ogólnej postawy sportowej (ze słabą wielkością efektu), która była niższa u zawodniczek o średnim poziomie kontaktu. W przypadku mężczyzn różnice pomiędzy analogicznymi grupami występowały tylko w odniesieniu do zaangażowania (zob. wykres 6).

Wykres 5. Postawa sportowa i wobec dopingu wśród kobiet uprawiających sporty o wysokim, średnim i niskim poziomie kontaktu z rywalem.

U dołu wykresu wyniki analizy wariancji, istotność poszczególnych wyników oraz cząstkowa wielkość efektu η^2 . Podkreślone zostały główne zmienne. Po prawej stronie umieszczone zostały wyniki analizy post-hoc istotnych różnic. Źródło: Opracowanie własne

- PS zaangażowanie, $F(2,218)=4,80$; $p=0,009^*$; $\eta^2=0,04$
 ■ PS z.z.społ., $F(2,218)=1,22$; $p=0,296$; $\eta^2=0,01$
 ■ PS zasady i sędziowie, $F(2,218)=2,24$; $p=0,109$; $\eta^2=0,02$
 ■ PS przeciwnik, $F(2,218)=0,024$; $p=0,976$; $\eta^2<0,01$
 ■ PS wszystkie czynniki, $F(2,218)=0,14$; $p=0,868$; $\eta^2<0,01$
 ■ Postawa wobec dopingiu, $F(2,218)=1,95$; $p=0,145$; $\eta^2=0,02$
 PS - postawa sportowa

Wykres 6. Postawa sportowa i wobec dopingiu wśród mężczyzn uprawiających sporty o wysokim, średnim i niskim poziomie kontaktu z rywalem

U dołu wykresu wyniki analizy wariancji, istotność poszczególnych wyników oraz cząstkowa wielkość efektu η^2 . Podkreślone zostały główne zmienne. Po prawej stronie umieszczone zostały wyniki analizy post-hoc istotnych różnic. Źródło: Opracowanie własne

2.4. CZYNNIKI SYTUACYJNE

Zgodnie z oczekiwaniami postawy wobec etycznych wartości sportu (tak w odniesieniu postaw wobec *fair play*, jak i postaw wobec dopingu) korelowały dodatnio (w przeciętnym stopniu) z postrzeganiem klimatu promującego orientację zadaniową oraz słabo ujemnie z postrzeganiem klimatu ego. W obu przypadkach wielkość korelacji, choć statystycznie istotna, była jednak niewielka ($r_1=-0,24$, $r_2=0,18$).

Analogicznie jak w przypadku orientacji na cele, powołując się na teorię i wcześniejsze prace (Ames i Archer, 1988; Seifriz, i in., 1992), utworzono cztery typy klimatu motywacyjnego, zakładając możliwą interakcję dwóch typów klimatu ukierunkowanego na cele:

- 1) wysoce zorientowany zadaniowo oraz wysoce zorientowany ego (wysoko Z-wysoko E),
- 2) wysoce zorientowany zadaniowo oraz nisko zorientowany ego (wysoko Z-nisko E),
- 3) nisko zorientowany zadaniowo oraz wysoce zorientowany ego (nisko Z-wysoko E),
- 4) nisko zorientowany zadaniowo oraz nisko zorientowany ego (nisko Z-nisko E).

Liczebność w obrębie grup, także z podziałem na kobiety i mężczyzn przedstawia tabela 6.

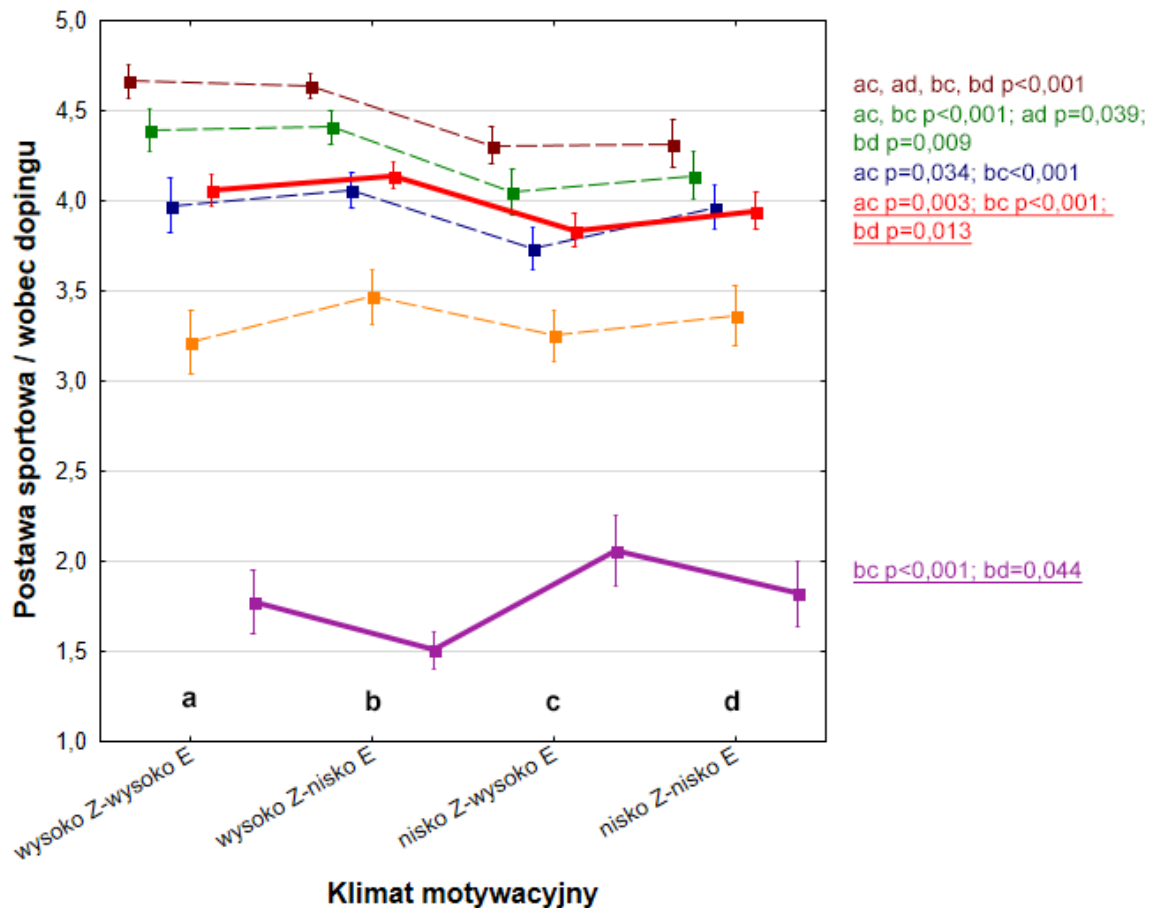
Tabela 6. Liczebność badanych w grupach o różnych poziomach postrzeganego klimatu motywacyjnego zadaniowego i ego

Poziom orientacji motywacyjnej zadaniowej i ego	N	w tym kobiet	w tym mężczyzn
wysoko Z-wysoko E	77	37	40
wysoko Z-nisko E	125	48	77
nisko Z-wysoko E	115	53	62
nisko Z-nisko E	74	32	42

Z – klimat motywacyjny zadaniowy, E – klimat motywacyjny ego. Źródło: Opracowanie własne

Analiza wykazała różnice we wszystkich głównych zmiennych zależnych oraz wszystkich czynnikach postawy sportowej oprócz „szacunku dla przeciwnika” (zob. wykres 7). Wykonanie testu rozsądnej istotnej różnicy Tukeya ujawniło najbardziej prosportową postawę u zawodników postrzegających klimat motywacyjny jako wysokozadaniowy z niskim poziomem zachowań trenera promujących orientację ego. Zawodnicy o dominującej percepcji klimatu jako zorientowanego na ego w niskim stopniu postrzegający go jako zadaniowy, przejawiali najmniej sportową postawę. Konsekwentnie - najmniej sprzyjającą stosowaniu dopingu postawę przejawiali zawodnicy oceniający klimat motywacyjny kreowany w ich zespole jako wysoce zadaniowy i nisko zorientowany ego, natomiast najbardziej permissywną postawę

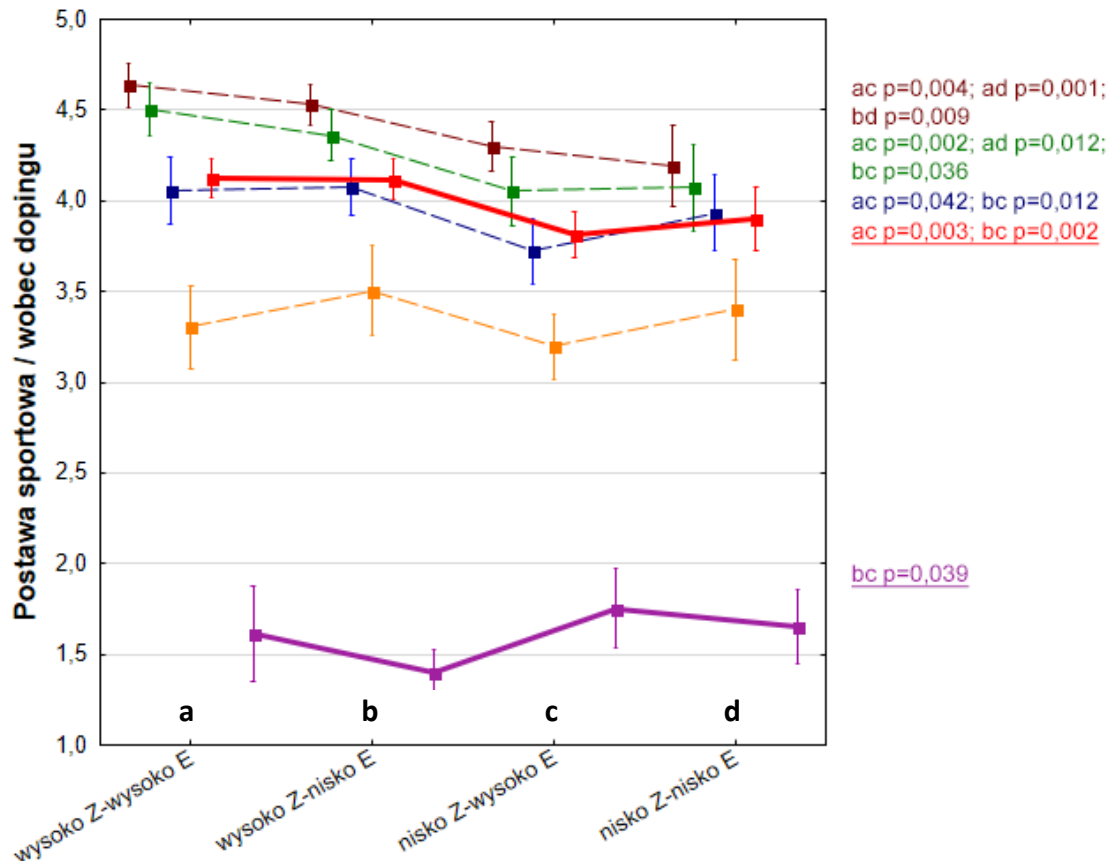
prezentowali ci sportowcy, którzy klimat motywacyjny w jakim trenują postrzegają jako w niewielkim stopniu wzmacniający orientację zadaniową, a w wysokim - orientację ego. Wielkość efektu była umiarkowana (zob. wykres 7).

Wykres 7. Postawa sportowa i wobec dopingiu u zawodników ze względu na różną ocenę klimatu motywacyjnego zadaniowego i ego.

U dołu wykresu wyniki analizy wariancji, istotność poszczególnych wyników oraz cząstkowa wielkość efektu η^2 . Podkreślone zostały główne zmienne. Po prawej stronie umieszczone zostały wyniki analizy post-hoc istotnych różnic. Źródło: Opracowanie własne

W analizie z podziałem według płci układ zależności był podobny, choć wśród mężczyzn różnice w postawach ograniczały się głównie do zawodników postrzegających klimat jako zorientowany wysoko zadaniowo i nisko ego oraz nisko zadaniowo i wysoko ego (zob. wykres 9). Siła efektu w powyższych przypadkach również była umiarkowana.

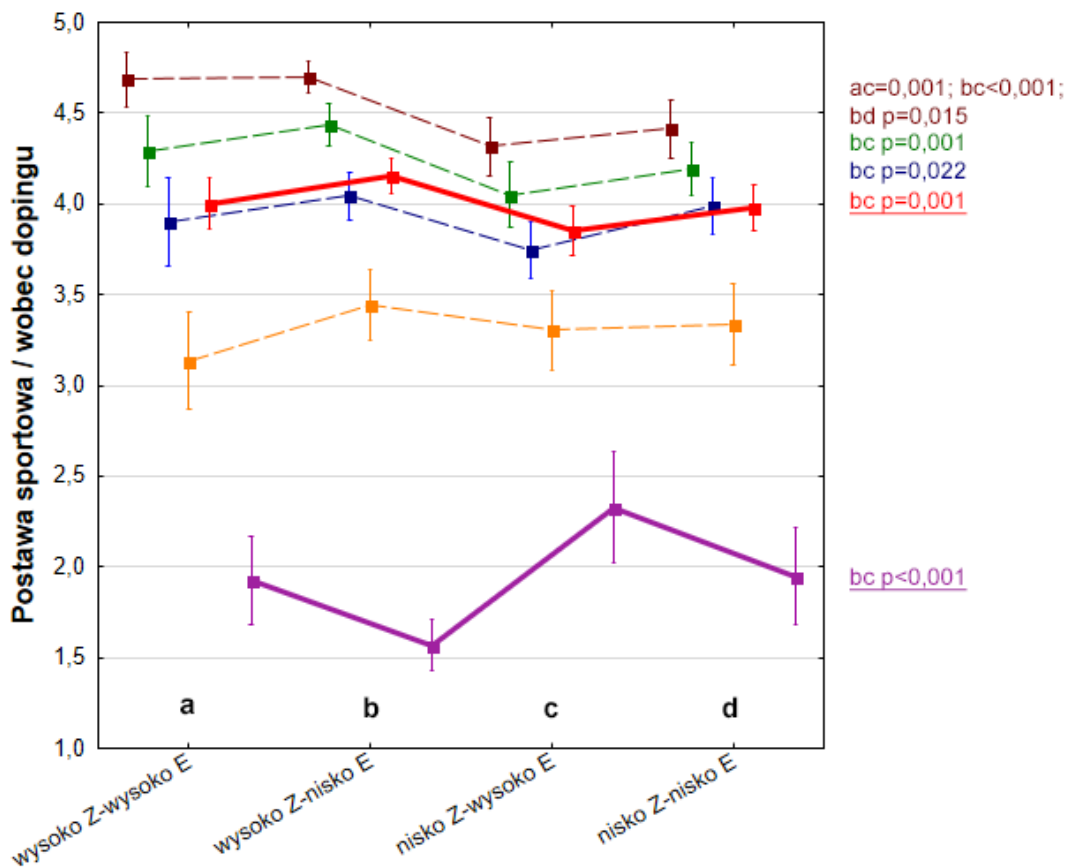

Klimat motywacyjny - kobiety

- PS zaangażowanie, $F(3,166)=7,25$; $p<0,001^*$; $\eta^2=0,12$
 - PS z.z.społ., $F(3,166) = 6$; $p<0,001^*$; $\eta^2=0,10$
 - PS zasady i sędziowie, $F(3,166)=3,78$; $p=0,012^*$; $\eta^2=0,06$
 - PS przeciwnik, $F(3,166)=1,56$; $p=0,201$; $\eta^2=0,03$
 - PS wszystkie czynniki, $F(3,166)=6,36$; $p<0,001^*$; $\eta^2=0,10$
 - Postawa wobec dopingu, $F(3,166)=2,44$; $p=0,066$; $\eta^2=0,04$
- PS - postawa sportowa, Z - klimat zadaniowy, E - klimat ego

Wykres 8. Postawa sportowa i wobec dopingu u kobiet-zawodniczek ze względu na różną ocenę klimatu motywacyjnego zadaniowego i ego.

U dołu wykresu wyniki analizy wariancji, istotność poszczególnych wyników oraz cząstkowa wielkość efektu η^2 . Podkreślone zostały główne zmienne. Po prawej stronie umieszczone zostały wyniki analizy post-hoc istotnych różnic. Źródło: Opracowanie własne

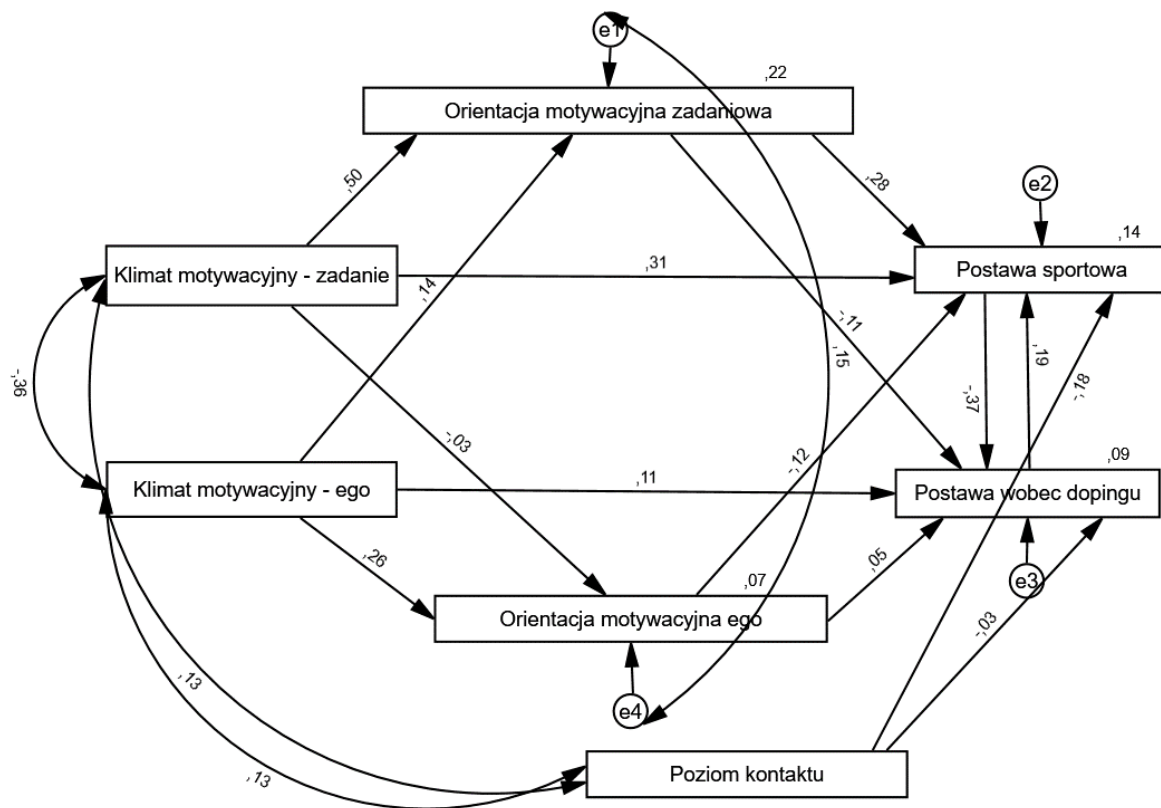
Klimat motywacyjny - mężczyźni

- PS zaangażowanie, $F(3,217)=8,89$; $p<0,001^*$; $\eta^2=0,11$
 - PS z ż. społ., $F(3,217)=5,26$; $p<0,001^*$; $\eta^2=0,07$
 - PS zasady i sędziowie, $F(3,217)=2,92$; $p=0,035^*$; $\eta^2=0,04$
 - PS przeciwnik, $F(3,217)=1,27$; $p=0,287$; $\eta^2=0,02$
 - PS wszystkie czynniki, $F(3,217)=5$; $p=0,002^*$; $\eta^2=0,06$
 - Postawa wobec dopingu, $F(3,217)=8,27$; $p<0,001^*$; $\eta^2=0,10$
- PS - postawa sportowa, Z - klimat zadaniowy, E - klimat ego

Wykres 9. Postawa sportowa i wobec dopingu u mężczyzn-zawodników ze względu na różną ocenę klimatu motywacyjnego zadaniowego i ego.

U dołu wykresu wyniki analizy wariancji, istotność poszczególnych wyników oraz cząstkowa wielkość efektu η^2 . Podkreślone zostały główne zmienne. Po prawej stronie umieszczone zostały wyniki analizy post-hoc istotnych różnic. Źródło: Opracowanie własne

ziomy poziomu kontaktu: sporty bezkontaktowe i sporty kontaktowe (do tych drugich włączono również sporty o średnim poziomie kontaktu).

Ryc. 3. Standaryzowane współczynniki regresji dla modelu głównego ze zmienną poziom kontaktu. Źródło: Opracowanie własne

W tym modelu test chi kwadrat okazał się co prawda istotny statystycznie: $\chi^2(3)=7,97$; $p=0,047$, co wskazywałoby na niewielką rozbieżność między obserwowaną macierzą kowariancji, a implikowaną przez model, jednak wskaźnik ten charakteryzuje się dużą wrażliwością na wielkość próby. Skorygowany o liczbę stopni swobody wskaźnik ten uzyskał wartość wskazującą, że model dobrze odzwierciedla macierz kowariancji: $\chi^2/df=2,65$. Pozostałe wskaźniki uzyskały wartości: RMSEA=0,06, GFI=0,99, AGFI=0,95), CFI=0,99. W tabeli 7 przedstawiono współczynniki regresji dla analizowanego modelu.

Tabela 7. Współczynniki regresji dla analizowanego modelu

Zależności między zmiennymi	B	SD	Beta	C.R.	p
Klimat ego → Orientacja ego	0,33	0,07	0,26	4,97	<0,001*
Klimat zadaniowy → Orientacja zadaniowa	0,51	0,05	0,50	10,41	<0,001*
Klimat ego → Orientacja zadaniowa	0,10	0,03	0,14	2,88	0,004*
Klimat zadaniowy → Orientacja ego	-0,06	0,09	-0,03	-0,64	0,519
Klimat zadaniowy → Postawa sportowa	0,28	0,05	0,31	5,01	<0,001*
Orientacja ego → Postawa sportowa	-0,06	0,03	-0,12	-2,25	0,025*
Klimat ego → Postawa wobec doping	0,13	0,06	0,11	2,10	0,035*
Orientacja zadaniowa → Postawa wobec do- pingu	-0,18	0,14	-0,11	-1,27	0,203
Poziom kontaktu → Postawa sportowa	-0,17	0,04	-0,18	-3,71	<0,001*
Orientacja zadaniowa → Postawa sportowa	0,25	0,06	0,28	4,35	<0,001*
Orientacja ego → Postawa wobec doping	0,04	0,05	0,05	0,83	0,406
Poziom kontaktu → Postawa wobec doping	-0,05	0,09	-0,03	-0,56	0,573
Postawa sportowa → Postawa wobec doping	-0,68	0,36	-0,37	-1,88	0,059
Postawa wobec doping → Postawa sportowa	0,11	0,10	0,19	1,02	0,308

Źródło: opracowanie własne

Istotnych statystycznie okazało się 8 z 14 współczynników regresji między zmiennymi wyjaśniającymi, a wyjaśnianymi. Uwzględniając wszystkie związki w modelu, istotnymi statystycznie predyktorami postawy sportowej okazały się: klimat motywacyjny promujący orientację zadaniową, orientacja motywacyjna zadaniowa, oraz orientacja motywacyjna ego. Wpływ klimatu motywacyjnego zadaniowego oraz orientacji motywacyjnej zadaniowej jest pozytywny – wraz z ich wzrostem wzrasta siła postaw wobec etycznych wartości sportu. Przeciwnie w przypadku orientacji motywacyjnej ego związek jest negatywny – im silniej sportowcy są zorientowani na ego, tym mniej są skłonni akceptować etyczne wartości sportu. Istotny okazał się także wpływ poziomu kontaktu. W grupie osób uprawiających sporty bezkontaktowe postawa sportowa jest bardziej pozytywna niż w grupie osób uprawiających sporty kontaktowe. Zmienne te wyjaśniają 14% wariacji postawy sportowej ($R^2=0,14$).

Z kolei jedynym istotnym statystycznie predyktorem postawy wobec doping jest klimat motywacyjny ego. Wpływ tej zmiennej jest pozytywny – wyższemu poziomowi klimatu motywacyjnego ego towarzyszą wyższe wyniki związane z postawą wobec doping. Predyktorami postawy wobec doping w tym modelu nie są natomiast: postawa sportowa, orientacja motywacyjna zadaniowa, orientacja motywacyjna ego, ani poziom kontaktu. Powyższe zmienne wyjaśniają 9% wariacji postawy wobec doping ($R^2=0,09$).

Dodatkowo, chcąc sprawdzić mediacyjną rolę orientacji motywacyjnych na zależność między klimatem motywacyjnym a postawą sportową i postawą wobec dopingu, przeprowadzono analizę bootstrappingu (dla próbkowania 5000). Przedziały ufności określono na poziomie 95% dla oszacowanych efektów. Gdy wartość przedziałów ufności przekracza 0, wówczas oznacza to, że dany efekt jest istotny. Wyniki dla efektów pośrednich przedstawiono w tabeli 8.

Tabela 8. Efekty pośrednie wpływu klimatu motywacyjnego na postawę sportową i postawę wobec dopingu poprzez orientację motywacyjną

Modele mediacji	B	Beta	BootLL	BootUL	p
Klimat zadanie → Orientacja zadanie → Postawa sportowa	0,13	0,14	0,066	0,227	0,001*
Klimat ego → Orientacja ego → Postawa wobec dopingu	0,01	0,01	-0,019	0,052	0,322
Klimat ego → Orientacja zadanie → Postawa wobec dopingu	-0,02	-0,01	-0,068	0,015	0,200
Klimat zadanie → Orientacja ego → Postawa sportowa	0,00	0,00	-0,006	0,024	0,382

* – $p < 0,05$. Źródło: opracowanie własne

Efekt pośredni wpływu klimatu motywacyjnego – zadanie na postawę sportową, gdy mediatorem jest orientacja motywacyjna zadaniowa, jest istotny statystycznie. Oznacza to, że mamy do czynienia z częściową mediacją (wpływ klimatu zadaniowego na postawę sportową po wprowadzeniu mediatora pozostaje istotny).

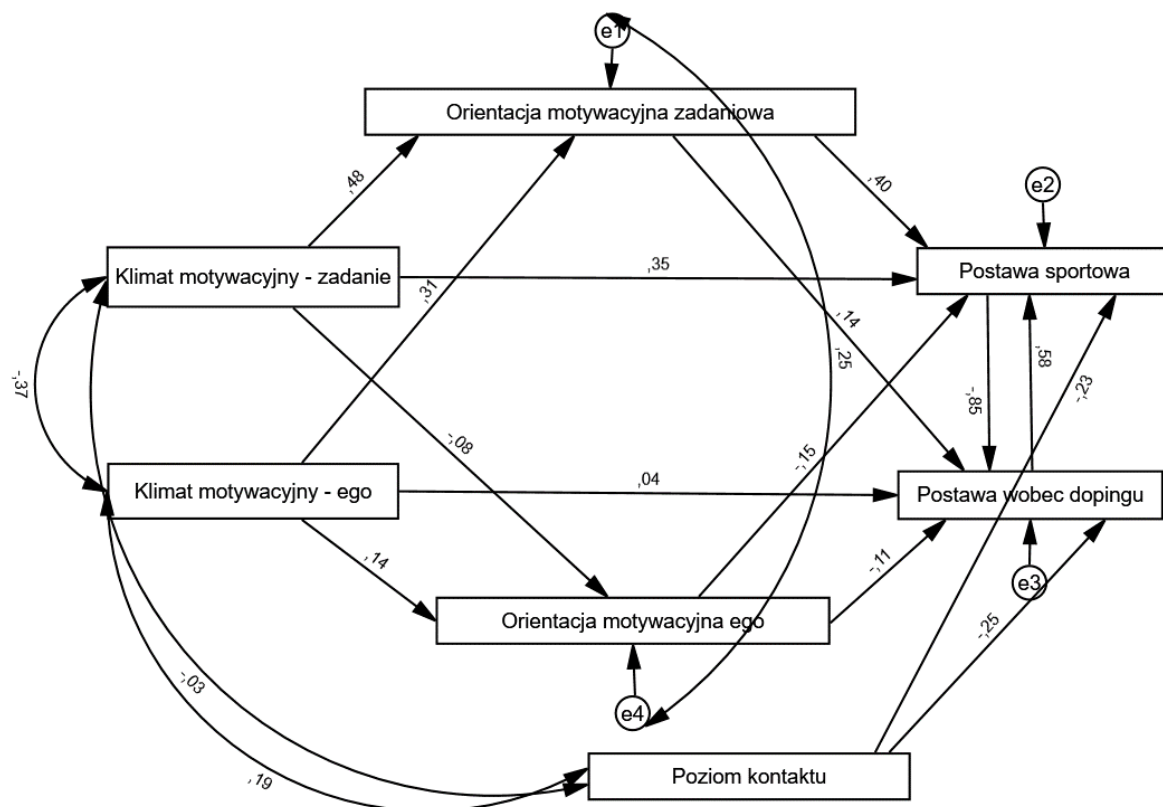
2.5.2. Model międzygrupowy

W kolejnym kroku przeprowadzono analizy porównujące modele w zależności od płci. W grupie wyróżniono 170 kobiet i 221 mężczyzn. Analiza wykazała istnienie statystycznie istotnych różnic pomiędzy modelami dla kobiet i mężczyzn ($\chi^2(14)=37,29$; $p=0,001$). W tabeli 9 zamieszczono porównanie wartości niestandardyzowanych w modelu dla obu grup.

Tabela 9. Porównanie standaryzowanych współczynników regresji dla ścieżek w modelu kobiet i mężczyzn

Zależności między zmiennymi	β kobiety	p	β mężczyźni	p	Z
Klimat zadanie → Orientacja ego	-0,08	0,306	-0,01	0,916	0,652
Klimat ego → Orientacja ego	0,14	0,096	0,36	<0,001	2,462*
Klimat ego → Orientacja zadanie	0,31	<0,001	0,00	0,971	-3,097*
Klimat zadanie → Orientacja zadanie	0,48	<0,001	0,53	<0,001	1,393
Orientacja zadanie → Postawa sportowa	0,40	<0,001	0,22	0,010	-1,160
Klimat zadanie → Postawa sportowa	0,35	0,009	0,34	<0,001	0,356
Klimat ego → Postawa wobec doping	0,04	0,665	0,18	0,010	1,639
Orientacja ego → Postawa wobec doping	-0,11	0,344	0,05	0,484	1,176
Poziom kontaktu → Postawa sportowa	-0,23	0,007	-0,15	0,032	1,072
Poziom kontaktu → Postawa wobec doping	-0,25	0,067	0,01	0,836	1,628
Orientacja ego → Postawa sportowa	-0,15	0,092	-0,10	0,174	0,446
Orientacja zadaniowa → Postawa wobec do- pingu	0,14	0,491	-0,11	0,255	-1,199
Postawa wobec doping → Postawa sportowa	0,58	0,202	0,19	0,405	-0,893
Postawa sportowa → Postawa wobec doping	-0,85	0,047	-0,35	0,115	0,789

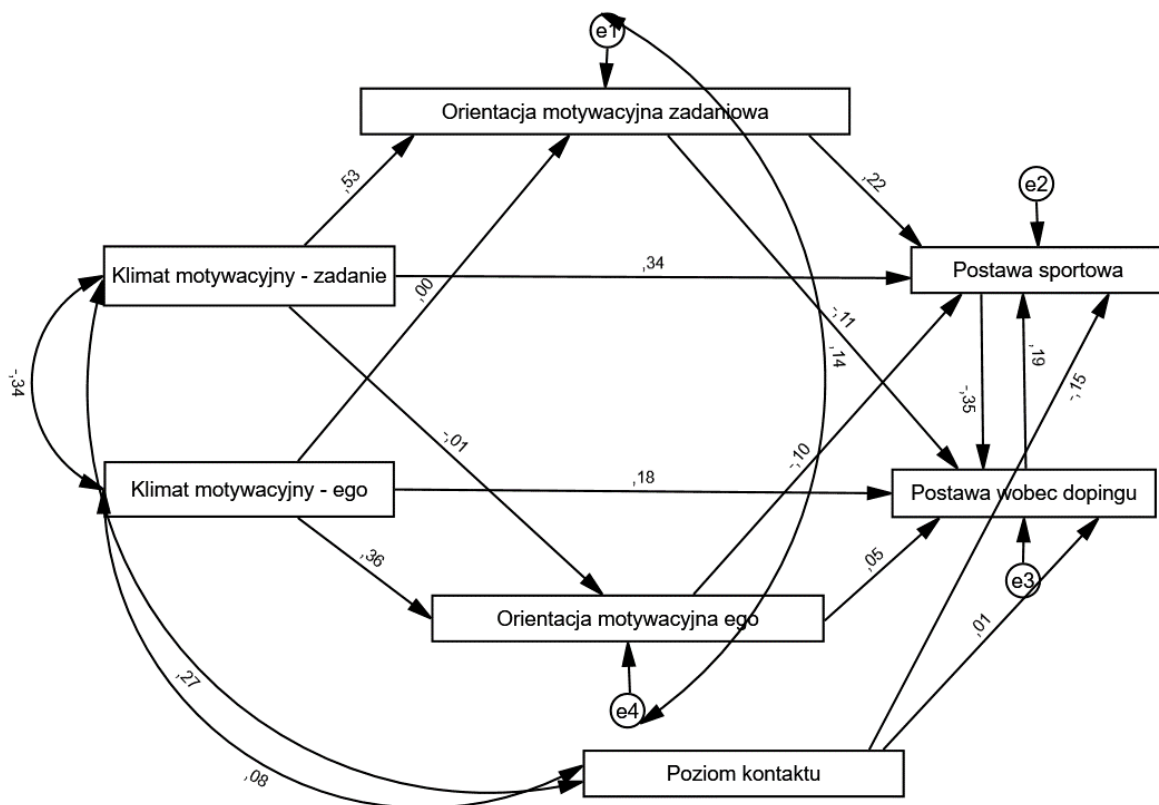
* – $p < 0,001$. Źródło: Opracowanie własne

Ryc. 4. Standaryzowane współczynniki regresji w modelu dla kobiet. Źródło: Opracowanie własne

Przeprowadzona analiza porównawcza wykazała istnienie dwóch istotnych różnic między kobietami i mężczyznami. U badanych mężczyzn klimat motywacyjny ego silniej wpływał na orientację motywacyjną ego niż u kobiet, u których związek ten był nieistotny. W przypadku wpływu klimatu motywacyjnego ego na orientację motywacyjną zadaniową, u kobiet związek ten był istotny statystycznie i pozytywny, ale u mężczyzn nie wykazano takiej zależności.

Modele ze standaryzowanymi współczynnikami regresji dla kobiet i mężczyzn prezentują ryciny 4 i 5.

Ryc. 5. Standaryzowane współczynniki regresji w modelu dla mężczyzn. Źródło: Opracowanie własne

Dodatkowo porównano ze sobą efekty pośrednie w obu modelach. Posłużono się metodą bootstrappingu (dla próbkowania 5000), aby określić istotność efektów pośrednich, analogicznie jak dla modelu ogólnego. Przedziały ufności określono na poziomie 95%. Wyniki zamieszczono w tabeli 10.

Tabela 10. Efekty pośrednie wpływu klimatu motywacyjnego na postawę sportową i postawę wobec dopingu poprzez orientację motywacyjną u kobiet i mężczyzn

Modele mediacji	B	β	BootLL	BootUL	p
KOBIETY					
Klimat zadanie → Orientacja zadanie → Postawa sportowa	0,16	0,19	0,057	0,474	0,003*
Klimat ego → Orientacja ego → Postawa wobec dopingu	-0,01	-0,01	-0,085	0,006	0,206
Klimat ego → Orientacja zadanie → Postawa wobec dopingu	0,04	0,04	-0,061	0,273	0,381
Klimat zadanie → Orientacja ego → Postawa sportowa	0,01	0,01	-0,007	0,056	0,239
MĘŻCZYŹNI					
Klimat zadanie → Orientacja zadanie → Postawa sportowa	0,12	0,12	0,025	0,275	0,018*
Klimat ego → Orientacja ego → Postawa wobec dopingu	0,02	0,02	-0,041	0,100	0,397
Klimat ego → Orientacja zadanie → Postawa wobec dopingu	0,00	0,00	-0,029	0,035	0,863
Klimat zadanie → Orientacja ego → Postawa sportowa	0,00	0,00	-0,014	0,028	0,790

* – $p < 0,05$. Źródło: Opracowanie własne

Przeprowadzona analiza wykazała istotne efekty zarówno u kobiet, jak i u mężczyzn analogiczne do tych, które występowały w modelu głównym: wyłącznie w przypadku orientacji motywacyjnej zadaniowej jako mediatora relacji pomiędzy klimatem motywacyjnym zadaniowym a postawą sportową efekty pośrednie były istotne statystycznie. Nadal mamy do czynienia z częściową mediacją (wpływ klimatu zadaniowego na postawę sportową po wprowadzeniu mediatora pozostaje istotny). Efekty pośrednie w pozostałych modelach nie były istotne statystycznie, co oznacza, że nie było efektu mediacji.

3. WNIOSKI

Na podstawie uzyskanych wyników sformułowano następujące wnioski:

1. Badani najwyższe wartości przypisywali jednemu z wymiarów postawy sportowej – zaangażowaniu, co wskazywało na wysoki poziom moralnych zachowań w aspekcie chętnego uczestnictwa w treningach i zawodach oraz dawania z siebie wszystkiego podczas ich trwania. U mężczyzn, częściowo niezgodnie z przewidywaniem zaobserwowano silniejsze jego natężenie. Pozostałe wymiary postawy sportowej nie wykazały zakładanego niższego poziomu postawy sportowej u mężczyzn. Siła efektu różnic była niska.
2. Najniższe wartości wśród zmiennych badani przypisywali postawie wobec doping, co wskazywało na generalnie niską zgodę na jego stosowanie. Analiza ze względu na płeć wskazała mężczyzn jako nieco bardziej przychylnych dopingowi (z umiarkowaną siłą efektu), co było zgodne z przewidywaniami.
3. W porównaniu grup o różnym natężeniu obu rodzajów orientacji motywacyjnej najmniej sportowa i najbardziej przychylna dopingowi postawa sportowa wystąpiła u zawodników o orientacji motywacyjnej w niskim stopniu zadaniowej i jednocześnie wysoce zorientowanej na ego, natomiast najsilniej, w porównaniu do powyższej moralna postawa charakteryzowała zawodników o orientacji wysoce zarówno zadaniowej jak i ego. Nasuwa to wniosek, że zamiast starań osłabienia orientacji ego, można osiągnąć podobne rezultaty samym wzmocnieniem orientacji zadaniowej, moderując potencjalnie wyniszczające skutki orientacji ego. Najmniej przychylni dopingowi okazali się natomiast zawodnicy z obydwu grup o wysokim poziomie orientacji zadaniowej. Wnioski te uznano za potwierdzające postawioną hipotezę. Wielkości efektu różnic w postawie sportowej u kobiet okazała się zbliżona do wysokiej, a różnic w postawie wobec doping u mężczyzn – wysoka.
4. Zawodnicy sportów indywidualnych we wszystkich, oprócz zaangażowania, wymiarach przejawiali bardziej pozytywną postawę sportową. Siła efektu tych różnic miała poziom od niskiej do umiarkowanej (ta ostatnia wystąpiła w przypadku przestrzegania przepisów i szacunku do decyzji sędziowskich). Postawa sportowa w zakresie zaangażowania w sport, treningi i podczas zawodów natomiast w większym stopniu okazała się udziałem zawodników sportów zespołowych. Po wykonaniu analizy ze względu na płeć okazało się, że opisane wyżej zależności dotyczyły głównie kobiet, u których występowała również wyższa siła efektu natomiast mężczyźni różnili się jedynie pod względem zaangażowania oraz zasad i sędziów.

5. Nie wykazano różnic w postawie sportowej jako całości pomiędzy zawodnikami uprawiającymi dyscypliny o niskim i średnim poziomie kontaktu, choć w przypadku wymiarów zasad współżycia społecznego oraz przestrzegania przepisów i szacunku do decyzji sędziowskich w wyższym stopniu przejawiali ją sportowcy dyscyplin o niskim poziomie kontaktu. W przypadku wymiaru zaangażowania w sport przewagę mieli z kolei przedstawiciele sportów o średnim poziomie kontaktu. Hipoteza została więc potwierdzona częściowo. Poza różnicami w wymiarze zaangażowania, które wystąpiły również u mężczyzn, pozostałe różnice stwierdzono jedynie u kobiet, u których wystąpił dodatkowo wyższy poziom postawy sportowej ujmowanej całościowo u zawodniczek sportów o niskim poziomie kontaktu. Siła efektów tych zależności była w większości mała.
6. Wystąpił podobny układ zależności u przedstawicieli dyscyplin indywidualnych i o niskim poziomie kontaktu (które zazwyczaj są sportami indywidualnymi) oraz zespołowych i o średnim poziomie kontaktu (które rzeczywiście zazwyczaj są sportami zespołowymi). Wyjaśnienie takiego układu zależności mogą stanowić zjawiska charakterystyczne dla sportów zespołowych i/lub o wyższym poziomie kontaktu takie jak: nasilająca rywalizację i dehumanizująca przeciwnika „mentalność wojownika”, mechanizmy moralnego niezaangażowania w postaci rozproszenia i przeniesienia odpowiedzialności, odczuwanie silnego stresu związanego z oczekiwaniami współzawodników i odpowiedzialnością za cały zespół i prowadzącego do odwołania się do bardziej rdzennych warstw świadomości uaktywniających niższe poziomy moralności, pragnienie dominacji nad oponentem w celu uzyskania podziwu otoczenia, a także fakt historycznego wywodzenia się poszczególnych dyscyplin sportowych z różnych warstw społecznych.
7. Zawodników o bardziej prosportowej postawie i bardziej przeciwnych stosowaniu dopingu charakteryzowało postrzeganie klimatu motywacyjnego jako głównie mistrzowskiego (zadaniowego) w niskim stopniu zorientowanego na osiągnięcia (ego). Natomiast zawodnicy postrzegający klimat jako nastawiony w wysokim stopniu na osiągnięcia i w niskim na mistrzostwo przejawiali postawę mniej sportową i w większym stopniu przyzwalającą na stosowanie dopingu. Zależności wykazywały umiarkowaną wielkość efektu i okazały się zgodne z przyjętą hipotezą mówiącą o silniejszym powiązaniu klimatu mistrzowskiego z moralnością sportową, ukazując przy tym ważną rolę trenera w kształtowaniu postaw.
8. Nie wykazano zakładanych istotnych relacji pomiędzy postawą sportową a postawą wobec dopingu.

9. Potwierdzono powiązanie orientacji motywacyjnej z postawą sportową, lecz nie z postawą wobec dopingu. Ukazano istotne ścieżki pomiędzy klimatem motywacyjnym promującym orientację zadaniową a postawą sportową oraz pomiędzy klimatem motywacyjnym promującym orientację ego a postawą wobec dopingu. Istotne zależności łączyły także odpowiadające sobie typy klimatu i orientacji zadaniowej. Wykazano powiązanie większego kontaktu z rywalem z mniej sportową postawą.
10. Stwierdzono nieoczekiwany związek klimatu motywacyjnego promującego osiągnięcia (ego) z orientacją motywacyjną zadaniową u kobiet. Świadczyć to może o dobrym funkcjonowaniu niektórych badanych w klimacie uznawanym za nieprzyjazny dla zawodnika, zwłaszcza takich, którzy postrzegają wysoko swoje kompetencje, przyjmując adaptacyjną orientację oraz mają silną potrzebę rywalizacji i wykazania się swoimi umiejętnościami przed innymi.
11. Zakładany w analizie modelu efekt pośredniczenia (mediacji) został stwierdzony w przypadku orientacji motywacyjnej zadaniowej we wpływie klimatu motywacyjnego zadaniowego na postawę sportową. Wskazuje to na ważną rolę wewnętrznej reprezentacji celów związanej z zadaniem we wzmocnieniu siły oddziaływania klimatu zadaniowego na bardziej moralną postawę. Hipoteza została więc potwierdzona częściowo.
12. Nie wykazano u mężczyzn wyższej aprobaty dla zachowań niesportowych, w przypadku wymiaru zaangażowania w sport i treningi przeciwnie od przewidywań były one bardziej pozytywne niż u kobiet. Jednakże badani mężczyźni wykazywali bardziej permissywną postawę wobec dopingu. Zatem hipoteza o mniej sportowym podejściu wśród mężczyzn potwierdzona została jedynie częściowo – w zakresie stosowania nielegalnego wspomaganie. Różnice te charakteryzowała mała siła efektu. Analiza ścieżkowa ujawniła natomiast różnicę w przypadku klimatu motywacyjnego ego, który silniej wpływał na orientację ego u mężczyzn, podczas gdy podobna zależność u kobiet była nieistotna, za to ujawnił się u nich wpływ klimatu ego na orientację zadaniową.
13. Wiek różnicował zawodników starszych w kierunku odwrotnym niż zakładano: uzyskali oni wyższe wyniki w zakresie szacunku do przepisów, sędziów i przeciwników, niż zawodnicy młodszy. Różnice te dotyczyły wyłącznie mężczyzn i miały małą siłę efektu.

BIBLIOGRAFIA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

1. Ahmadi, S.S., Besharat, M.A., Azizi, K., Larijani, R. (2011). The relationship between dimensions of anger and aggression in contact and noncontact sports. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 30, 247-251. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.10.049>
2. Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, 179-211.
3. Altman, D.G., Bland, J.M. (1995). Statistics notes: the normal distribution. *BMJ*, 310(6975), 298. <https://doi.org/10.1136/bmj.310.6975.298>
4. Al Yaaribi, A., Kavussanu, M. (2018). Consequences of prosocial and antisocial behaviors in adolescent male soccer players: The moderating role of motivational climate. *Psychology of Sport & Exercise*, 37, 91-99. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2018.04.005>
5. American Psychological Association (2022, 1 maja.) *APA Style*. <https://apastyle.apa.org>
6. Ames, C. (1992). Classrooms: Goals, Structures, and Student Motivation. *Journal of Educational Psychology*, 84(3), 261-271.
7. Ames, C., Archer, J. (1988). Achievement goals in the classroom: Students' learning strategies and motivation processes. *Journal of Educational Psychology*, 80, 260-267.
8. Arbuckle, James L. (2017). *IBM SPSS AMOS 25 User's Guide*. IBM Corporation.
9. Aronson, E., Wilson, T.D., Akert, R.M. (1996). *Psychologia społeczna*. Poznań: Zysk i S-ka.
10. d'Arripe-Longueville, F., Corrion, K., Scoffier, S., Roussel, P., and Chalabaev, A. (2010). Sociocognitive self-regulatory mechanisms governing judgments of the acceptability and likelihood of sport cheating. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 32, 595-618.
11. Bandura, A. (1991). Social cognitive theory of moral thought and action. In: W.M. Kurtines, J.L. Gewirtz (Eds.), *Handbook of moral behavior and development* (Vol. 1, pp. 45–103). Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
12. Bandura, A. (1999). Moral disengagement in the perpetration of inhumanities. *Personality and Social Psychology Review*, 3, 193-209.
13. Bandura, A. (2002). Selective moral disengagement in the exercise of moral agency. *Journal of Moral Education*, 31, 101-119.

14. Barkoukis, V., Lazuras, L., Tsorbatzoudis, H., Rodafinos, A. (2011). Motivational and sportspersonship profiles of elite athletes in relation to doping behavior. *Psychology of sport and exercise*, 12(3), 205-212.
15. Barkoukis, V., Lazuras, L., Tsorbatzoudis, H., Rodafinos, A. (2013). Motivational and social cognitive predictors of doping intentions in elite sports: An integrated approach. *Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports*, 23(5), 330-340.
16. Bauman, Z. (1996). *Etyka ponowoczesna*. Warszawa: Wydaw. Nauk. PWN.
17. Beller, J.M., Stoll S.K. (1992). A moral reasoning intervention program for Division I athletes. *Academic Athletic Journal*, Spring: 43-57.
18. Beller, J.M., Stoll S.K. (1995). Moral development of high school athletes. *Journal of Pediatric Science*, 7 (4), 352-363.
19. Blecharz, J., Horodyska, K., Zarychta, K., Adamiec, A., Luszczynska, A., (2015). Intrinsic Motivation Predicting Performace Satisfaction in Athletes: Further Psychometric Evaluations of the Sport Motivation Scale-6. *Polish Psychological Bulletin*, 46(2), 309-319.
20. Bodasińska, A. (2007). *Czysta gra w sporcie i życiu codziennym*. Biała Podlaska: Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie. Zamiejscowy Wydział Wychowania Fizycznego w Białej Podlaskiej.
21. Bodasińska, A., Bodasiński, S., Piech, K. (2016). *Widowisko sportowe w kategoriach wartości fair play w ocenie zawodniczek i zawodników zespołowych gier sportowych*. W: Kaźmierczak, A., Kowalska J.E., Maszorek-Szymala, A., Makarczuk A. (Red.), *Pedagogiczny wymiar kultury fizycznej i zdrowotnej w życiu współczesnego człowieka* (s. 63-81). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
22. Bofarull de Torrents de, I., Cusi, M. (2014). Deportividad en el deporte escolar y extracurricular. *Apunts. Educación Física y Deportes*, 2(116), 52-59.
23. Bohner, G., Wänke, M. (2004). *Postawy i zmiana postaw*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
24. Borek, M., Ratkowska J. (2003). Fair play lekkoatletek i lekkoatletów w ich wczesnej i zaawansowanej fazie kariery. W: Prusik K. (Red.), *Lekkoatletyka w teorii i praktyce* (s. 333-346). Bydgoszcz: Wydawnictwo „Sport”.
25. Borotra, J. (1983). Olympism and Fair Play. W: International Olympic Academy, *Report Of The Twenty-Third Session 6th To 21st July 1983 Ancient Olympia* (ss. 84-94). Lausanne, Switzerland.

26. Borotra, J. (Red.). (2014). Manifest o fair play. W: Polski Komitet Olimpijski, *Czysta Gra. Fair play* (ss. 103-116). Warszawa. (Przedruk z: J. Borotra, (Red.) (1977). Manifest o fair play. *Kultura Fizyczna*, 5, 229–235).
27. Bortoli, L., Messina, G., Zorba, M., Robazza, C. (2012). Contextual and individual influences on antisocial behaviour and psychobiosocial states of youth soccer players. *Psychology of Sport and Exercise*, 13(4), 397-406. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2012.01.001>
28. Bredemeier, B.J., Shields, D.L. (1986a). Athletic Aggression: An Issue of Contextual Morality. *Sociology of Sport Journal*, 3(1), 15–28.
29. Bredemeier B.J., Shields D.L. (1986b). Game reasoning and interactional morality. *The Journal of Genetic Psychology*, 147(2), 257-275.
30. Bredemeier B.J., Shields D.L. (1986c). Moral growth among athletes and nonathletes: A comparative analysis. *The Journal of Genetic Psychology*, 147(1), 7-18.
31. Christiansen, A.V., Gleaves, J. (2013). What do the humanities (really) know about doping? Questions, answers and cross-disciplinary strategies. *Performance Enhancement & Health*, 2, 216–225.
32. Chróścielewski E. (1968). Sądowo-lekarskie problemy farmakologicznego dopingu w sporcie. W: *I Krajowa Konferencja Naukowa Problemy Farmakologiczne Dopingu w Sporcie*. Poznań: Wydawnictwo AWF
33. Cleret, L. (2016). Revisiting values in sports: the case of doping. W V. Barkoukis, L. Lazuras I H. Tsorbatzoudis (Eds.), *The Psychology of Doping in Sport* (s. 129-139). Routledge.
34. Cohen, J. (1988). *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences* (wyd. 2). Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
35. Coubertin de, P. (1994a). Atletyka w nowoczesnym świecie a igrzyska olimpijskie. W: G. Młodzikowski, K. Hądzelek (Wybór i oprac.), *Pierre de Coubertin. Przemówienia. Pisma różne i listy* (s. 18-19). Warszawa: LEA.
36. Coubertin de, P. (1994b). Kongres dla wznowienia igrzysk olimpijskich, Paryż 1894. W: G. Młodzikowski, K. Hądzelek (Wybór i oprac.), *Pierre de Coubertin. Przemówienia. Pisma różne i listy* (s. 15). Warszawa: LEA.
37. Coubertin de, P. (1994c). Końcowe słowa przemówienia Pierre’a de Coubertina wygłoszonego na jubileuszowej sesji Unii Francuskich Towarzystw Sportów Atletycznych (USFSA) na Sorbonie w dniu 25 listopada 1892 r. W: G. Młodzikowski, K. Hądzelek

- (Wybór i oprac.), *Pierre de Coubertin. Przemówienia. Pisma różne i listy* (s. 14). Warszawa: LEA.
38. Coubertin de, P. (2001). *Etiudy olimpijskie o nadziei i pięknie*. Warszawa: „Heliodor”
 39. Covrig D.M. (1996). Sport, fair play, and children's concepts of fairness. *Journal for a Just & Caring Education*, 2(3), 263-283.
 40. Cronbach, L.J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. *Psychometrika*, 16, 296-334.
 41. Csikszentmihalyi, M. (1996). *Przepływ. Jak poprawić jakość życia. Psychologia optymalnego doświadczenia*. Warszawa: Wydawnictwo Studio Emka.
 42. Cwalina, W. (2000). *Zastosowanie modelowania równań strukturalnych w naukach społecznych*. StatSoft Polska.
 43. Czechowski, M. (2010). Fair play w sporcie i codziennym życiu uczniów szansą edukacyjną. W: Z. Żukowska, R. Żukowski (Red.), *Fair play w sporcie i Olimpiźmie. Szansa czy utopia* (ss. 116-126). Warszawa: Polski Komitet Olimpijski. Klub Fair Play; Wydawnictwo Estrella.
 44. Demel, M., Skład, A. (1986). *Teoria wychowania fizycznego dla pedagogów*. Warszawa: Państw. Wydaw. Nauk.
 45. Djordjic, V. (2019). Bracketed morality in sport. *Physical education and sport through the centuries*, 6(2), 34-45.
 46. Donovan, R.J., Egger, G., Kapernick, V., Mendoza, J. (2002) A Conceptual Framework for Achieving Performance Enhancing Drug Compliance in Sport. *Sports Medicine* 32(4). <https://doi.org/10.2165/00007256-200232040-00005>
 47. Duda, J.L. (1989). Relationship Between Task and Ego Orientation and the Perceived Purpose of Sport Among High School Athletes. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 11, 318-335.
 48. Duda, J.L. (1994). A goal perspective theory of meaning and motivation in sport. W: S. Serpa, Alves, V. Pataco (Eds.), *International perspectives on sport and exercise psychology* (pp. 127-148). Indianapolis, IN: Benchmark Press.
 49. Duda, J.L. (1996). Maximizing Motivation in Sport and Physical Education Among Children and Adolescents: The Case for Greater Task Involvement. *Quest*, 48, 290-302.
 50. Duda, J.L., Chi, L., Newton, M.L., Walling, M.D., Catley, D. (1995). Task and Ego Orientation and Intrinsic Motivation in Sport. *International Journal of Sport Psychology*, 26, 40-63.

51. Duda, J.L., Nicholls, J.G. (1992). Dimensions of Achievement Motivation in Schoolwork and Sport. *Journal of Educational Psychology*, 84(3), 290-299.
52. Duda, J.L., Olson, L.K. & Templin T.J. (1991). The Relationship of Task and Ego Orientation to Sportsmanship Attitudes and the Perceived Legitimacy of Injurious Acts. *Research quarterly for exercise and sport*, 62(1), 79-87.
53. Dunn, J.G.H., Dunn, J. C. (1999). Goal orientations, perceptions of aggression, and sportpersonship in elite youth male ice hockey players. *The Sport Psychologist*, 13, 183–200.
54. Duval, A. (2017). The Russian doping scandal at the court of arbitration for sport: lessons for the world anti-doping system. *The International Sports Law Journal*, 16, 177–197. <https://doi.org/10.1007/s40318-017-0107-6>
55. Dweck, C.S. i Leggett, E.L. (1988). A social-cognitive approach to personality and motivation. *Psychological Review*, 95(2), 256-273.
56. Elbe, A.-M., Barkoukis, V. (2017). The psychology of doping. *Current Opinion in Psychology*, 16, 67–71.
57. European Commission, Directorate-General for Education (2014). *Youth, Sport and Culture, Gender equality in sport : proposal for strategic actions 2014–2020*. Publications Office. <https://doi.org/10.2766/73626>
58. European Fair Play Movement (2017, 12 września). *EFPM Declaration*. <http://www.fairplayeur.com/publications/declarations>
59. Faiss, R., Saugy, J., Zollinger, A., Robinson, N., Schütz, F., Saugy, M., Garnier P.-Y. (2020). Prevalence estimate of blood doping in elite track and field at the introduction of the Athlete Biological Passport. *Frontiers of Physiology* 25(11), 160. <https://doi.org/10.3389/fphys.2020.00160>
60. Fazio, R. H. (1995). Attitudes as object-evaluation associations: determinants, consequences, and correlates of attitude accessibility. W: R.E. Petty i J.A. Krosnick (Eds.), *Attitude strength* (ss. 247–282). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
61. Feezell, R.M. (2018). Sportsmanship. W: J.W. Morgan (Ed.), *Ethics in Sport* (pp. 123-134). Champaign, IL: Human Kinetics. (Przedruk z: Feezell, R.M. (1986). *Sportsmanship*. *Journal of the Philosophy of Sport*, 13, 1).
62. Fida, R., Tramontano, C., Paciello, M., Ghezzi, V., Barbaranelli, C. (2018). Understanding the Interplay Among Regulatory Self-Efficacy, Moral Disengagement, and Academ-

- ic Cheating Behaviour During Vocational Education: A Three-Wave Study. *Journal of Business Ethics*, 153, 725-740. <https://doi.org/10.1007/s10551-016-3373-6>
63. Fincoeur, B., Henning, A., Ohl, F. (2020). Fifty shades of grey? On the concept of grey zones in elite cycling. *Performance Enhancement & Health*, 8, (2-3), 100179. <https://doi.org/10.1016/j.peh.2020.100179>
 64. Fogel, B. (Reżyser). (2017). *Ikarus* [Film]. Alex Productions; Diamond Docs; Impact Partners.
 65. Folkerts, D., Loh, R., Petróczi, A., Brueckner, S. (2021). The performance enhancement attitude scale (PEAS) reached ‘adulthood’: Lessons and recommendations from a systematic review and meta-analysis. *Psychology of Sport and Exercise*, 56, 101999.
 66. Gano-Overway, L.A, Guivernau, M., Magyar, T.M, Waldron, J.J, Ewing, M.E. (2005). Achievement goal perspectives, perceptions of the motivational climate, and sportpersonship: individual and team effects. *Psychology of Sport and Exercise*, 6, 215–232.
 67. Geblewicz, E. (1960). Postawa sportowa. *Wychowanie Fizyczne i Sport*, 3, 267-272.
 68. Ghasemi, A., Zahediasl, S. (2012). Normality Tests for Statistical Analysis: A Guide for Non-Statisticians. *International Journal of Endocrinology & Metabolism*, 10(2), 486-489. <https://doi.org/10.5812/ijem.3505>
 69. Gill, D.L. (2017). Gender and Cultural Diversity in Sport, Exercise, and Performance Psychology. W: Oxford Research Encyclopedias. Psychology. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190236557.013.148>
 70. Gómez-López, M., Granero-Gallegos, A., Baena-Extremera, A., Abraldes, J.A. (2014). orientation effects on elite handball players motivation and motivational climate. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 132, 434-440. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.04.333>
 71. Gråstén, A., Watt, A.P. (2016). Perceptions of Motivational Climate, Goal Orientations, and Light- to Vigorous-intensity Physical Activity Engagement of a Sample of Finnish Grade 5 to 9 Students. *International Journal of Exercise Science*, 9(3), 291-305.
 72. Grucza, R., Pokrywka, A. (2007). Historia dopingu. W: W. Granowska (red.) *Doping zabija sport. Skutki i przeciwdziałanie* (ss. 7-28). Warszawa: Towarzystwo Lekarskie Warszawskie.
 73. Gutiérrez, M., Tomás, J.-M. (2018). Motivational Class Climate, Motivation and Academic Success in University Students. *Revista de Psicodidáctica*, 23, 2, 94–101. <https://doi.org/10.1016/j.psicod.2018.02.001>

74. Haan, N. (1978). Two moralities in action context: Relationship to thought, ego regulation, and development. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36, 286-305.
75. Haan, N. (1985). Processes of moral development: Cognitive or social disequilibrium? *Developmental Psychology*, 21, 996-1006.
76. Haan, N. (1986). Systematic variability in the quality of moral action as defined by two formulations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50, 1271-1284.
77. Henning, A., McLean K., Andreasson, J., Dimeo, P. (2021). Risk and enabling environments in sport: Systematic doping as harm reduction. *International Journal of Drug Policy*, 91, 102897. <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2020.102897>
78. Hodge, K., Petlichkoff, L. (2000). Goal Profiles in Sport Motivation: A Cluster Analysis. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 22(3), 256-272).
79. Hogue, C.M., Fry, M.D., Fry, A.C. (2017). The differential impact of motivational climate on adolescents' psychological and physiological stress responses. *Psychology of Sport and Exercise*, 30, 118-127. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2017.02.004>
80. Hom, H., Duda, J.L., & Miller, A. (1993). Correlates of goal orientations among young athletes. *Pediatric Exercise Science*, 5, 168-176. <https://doi.org/10.1123/pes.5.2.168>
81. Hon de, O., Kuipers, H., van Bottenburg, M. (2015). Prevalence of Doping Use in Elite Sports: A Review of Numbers and Methods. *Sports Medicine*, 45, 57-69. <https://doi.org/10.1007/s40279-014-0247-x>
82. Hu, L.T., Bentler, P.M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural equation modeling: a multidisciplinary journal*, 6(1), 1-55.
83. Huizinga, J. (1998). *Homo ludens: zabawa jako źródło kultury*. Warszawa: Czytelnik.
84. Hyde, J.S. (2005). The Gender Similarities Hypothesis. *American Psychologist*, 60, 581-592. <https://doi.org/0.1037/0003-066X.60.6.581>
85. International Olympic Committee. (2021, 14 styczeń). *IOC Mission*. <https://olympics.com/ioc/mission>
86. International Olympic Academy. (2021, 14 styczeń). *The Mission of the IOA*. <https://ioa.org.gr/the-mission/>
87. Jaakkola, T., Ntoumanis, N., Liukkonen, J. (2016). Motivational climate, goal orientation, perceived sport ability, and enjoyment within Finnish junior ice hockey players. *Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports*, 26, 109–115. <https://doi.org/10.1111/sms.12410>

88. Jalleh, G., Donovan, R. J., & Jobling, I. (2014). Predicting attitude towards performance enhancing substance use: a comprehensive test of the Sport Drug Control Model with elite Australian athletes. *Journal of Science and Medicine in Sport*, 17(6), 574-579.
89. Januszewski, A. (2011). Modele równań strukturalnych w metodologii badań psychologicznych. Problematyka przyczynowości w modelach strukturalnych i dopuszczalność modeli. *Studia z Psychologii w KUL*, 17, 213-245.
90. Jarvis, M. (2003). *Psychologia sportu*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
91. Kavussanu M. (2006). Motivational predictors of prosocial and antisocial behaviour in football. *Journal of Sports Sciences*, 24(6), 575-588. <https://doi.org/10.1080/02640410500190825>
92. Kavussanu, M. (2007). Morality in sport. W: S. Jowett, D.E. Lavelle (red.) *Social psychology in sport* (pp. 265-277). Champaign IL: Human Kinetics.
93. Kavussanu, M. (2016). Moral disengagement and doping. W: V. Barkoukis, L. Lazuras, & H. Tsorbatzoudis (Eds.), *The psychology of doping in sport* (pp. 151-164). London and New York: Routledge.
94. Kavussanu, M. (2019). Toward an understanding of transgressive behavior in sport: Progress and prospects. *Psychology of Sport and Exercise*, 42, 33-39. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2019.01.009>
95. Kavussanu, M., Boardley, I.D., Sagar, S.S.S., Ring, C. (2013). Bracketed Morality Revisited: How Do Athletes Behave in Two Contexts? *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 35, 449-463.
96. Kavussanu, M., Hatzigeorgiadis, A., Elbe, A. M., Ring, C. (2016). The moral disengagement in doping scale. *Psychology of Sport and Exercise*, 24, 188-198.
97. Kavussanu, M., Ntoumanis, N. (2003). Participation in Sport and Moral Functioning: Does Ego Orientation Mediate Their Relationship? *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 25, 501-518.
98. Kavussanu, M., Ring, C. (2021). Bracketed morality in adolescent football players: A tale of two contexts. *Psychology of Sport and Exercise*, 53, 101835. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2020.101835>
99. Kavussanu, M., Roberts, G.C. (1996). Motivation in Physical Activity Contexts: The Relationship of Perceived Motivational Climate to Intrinsic Motivation and Self-Efficacy. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 18, 264-280.

100. Kavussanu, M., Roberts, G.C. (2001) Moral Functioning in Sport: An Achievement Goal Perspective. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 23, 37-54.
101. Kavussanu, M., Roberts, G.C., Ntoumanis N. (2002). Contextual Influences on Moral Functioning of College Basketball Players. *The Sport Psychologist*, 16, 347-367.
102. Kavussanu, M., Seal, A.R., Phillips, D.R. (2006). Observed Prosocial and Antisocial Behaviors in Male Soccer Teams: Age Differences across Adolescence and the Role of Motivational Variables. *Journal of Applied Sport Psychology*, 18, 326–344.
103. Kayser, B., Broers, B. (2012). The Olympics and harm reduction? *Harm Reduction Journal*, 9, 33.
104. Kayser, B., Mauron, A., and Miah, A. (2007). Current anti-doping policy: a critical appraisal. *BMC Medical Ethics*, 8 (1), 2. <https://doi.org/10.1186/1472-6939-8-2>
105. Keating, J.W. (2018). Sportsmanship as a Moral Category. W: W.J. Morgan (ed.), *Ethics in Sport* (pp. 111-122). Champaign, IL: Human Kinetics. (Przedruk z: Keating, J.W. (1964), Sportsmanship as a moral category. *Ethics: An International Journal of Social, Political, and Legal Philosophy*, 75, 1, 25-35).
106. Khan G. (2018). Doping and ergogenic aids in sports – A Boon or bane? *International Journal of Yoga, Physiotherapy and Physical Education*, 3(1), 90-92.
107. Kilpatrick, M., Bartholomew, J., Riemer, H. (2003). The Measurement of Goal Orientations in Exercise. *Journal of Sport Behavior*, 26(2), 121-136.
108. King, B.M., Minium, E.W. (2020). *Statystyka dla psychologów i pedagogów*. Warszawa: PWN.
109. Kohlberg, L. (1976). Moral stages and moralization: The cognitive-developmental approach. W: Lickona, T. (ed.), *Moral development and behavior: Theory, research and social issues* (ss. 31-53). New York: Holt, Rinehart and Winston.
110. Komaki, J.L., Tuakli-Wosornu, Y.A. (2021). Using Carrots Not Sticks to Cultivate a Culture of Safeguarding in Sport. *Frontiers in Sports and Active Living*, 3, 625410. <https://doi.org/10.3389/fspor.2021.625410>
111. Kosiewicz, J., (2010). Sport beyond Moral Good and Evil. *Physical Culture and Sport. Studies and Research*, 49, 21-29. <https://doi.org/10.2478/v10141-010-0012-2>
112. Kosiewicz, J., (2014). The Ethical and Legal Context of Justifying Anti-Doping Attitudes. *Physical Culture and Sport. Studies and Research*, 62, Special Issue. *Sport and Ethics: Philosophical Studies*, 47-62. <https://doi.org/10.2478/pcssr-2014-0011>

113. Königstein, K., Gatterer, K., Weber, K., Schmidt-Trucksäss, A., Tercier, S., Blank, C. (2021). Geographical heterogeneity of doping-related knowledge, beliefs and attitude among 533 Youth Olympics participants. *Journal of Science and Medicine in Sport*, 24(11), 1116-1122. <https://doi.org/10.1016/j.jsams.2021.06.001>
114. Krishnan, A., Datta, K., Sharma, D., Sharma, S.D., Mahajan, U., Jhajharia, S., Yadav, M. (2022). Survey of antidoping knowledge, attitudes and practices amongst elite Indian sportsmen and the way forward. *Medical Journal Armed Forces India*, 78(1), 88-93. <https://doi.org/10.1016/j.mjafi.2020.03.020>.
115. Kwiatkowska, D., Pokrywka, A. (2006). Lista zakazanych substancji i metod (Lista zabroniona). W: W. Granowska (red.) *Zapobieganie i zwalczanie dopingu w sporcie. Aspekty prawne. Standardy międzynarodowe działań antidopingowych. Nowe zagrożenia. Materiały z Konferencji naukowo-szkoleniowej dnia 12 grudnia 2006 r. Siedziba Polskiego Komitetu Olimpijskiego* (ss. 25-28). Warszawa: Towarzystwo Lekarskie Warszawskie.
116. Lazuras, L., Barkoukis, V., Tsorbatzoudis, H. (2015). Toward an Integrative Model of Doping Use: An Empirical Study With Adolescent Athletes. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 37, 37-50.
117. Lemyre, P.-N., Roberts, G., & Stray-Gundersen, J. (2007). Motivation, overtraining, and burnout: Can self-determined motivation predict overtraining and burnout in elite athletes? *European Journal of Sport Science*, 7(2), 115-126.
118. Lipoński, W. (2010). Od filotimi do fair play i sportsmanship – kilka uwag z historii etyki sportu. W: Żukowska, Z., Żukowski R. (Red.), *Fair play w sporcie i Olimpiźmie. Szansa czy utopia* (ss. 16-33). Warszawa: Polski Komitet Olimpijski. Klub Fair Play; Wydawnictwo Estrella.
119. Litwiniuk, A., Cynarski W.J. (2001). Idea fair play w świadomości osób uprawiających wybrane sporty i sztuki walki. *Idō - Ruch dla Kultury : rocznik naukowy : [filozofia, nauka, tradycje wschodu, kultura, zdrowie, edukacja]*, 2, 144-149.
120. Lochbaum, M., Çetinkalp, Z.K., Graham, K.-A., Wright, T., Zazo, R. (2016). Task and ego goal orientations in competitive sport: a quantitative review of the literature from 1989 to 2016. *Kinesiology*, 48, 1, 3-29.
121. Lucidi, F., Grano, C., Leone, L., Lombardo, C., Pesce, C. (2004). Determinants of the intention to use doping substances: an empirical contribution in a sample of Italian adolescents. *International Journal of Sport Psychology*, 35(2), 133–148.

122. Lukiewicz, W. (2004). Fair play w sportowych grach zespołowych i sportach walki. *Idō - Ruch dla Kultury : rocznik naukowy : [filozofia, nauka, tradycje wschodu, kultura, zdrowie, edukacja]*, 4, 298-302.
123. Lumley, T., Diehr, T., Emerson, S., Chen, L. (2002). The importance of the normality assumption in large public health data sets. *Annual Review of Public Health*, 23: 151–69. <https://doi.org/10.1146/annurev.publhealth.23.100901.140546>
124. Lumpkin, A., Stoll, S.K., Beller, J.M. (1994). *Sport ethics. Applications for fair play*. Mosby, St Louis.
125. Macur, J. (2014). *Wyścig kłamstw : upadek Lance'a Armstronga*. Katowice : "Sonia Draga".
126. Mallia, L., Lazuras L., Barkoukis V., Brand R., Baumgarten, F., Tsorbatzoudis H., Zelli A., Lucidi, F. (2016). Doping use in sport teams: The development and validation of measures of team-based efficacy beliefs and moral disengagement from a cross-national perspective. *Psychology of Sport and Exercise*, 25, 78-88.
127. Maxwell, J.P., Visek, A.J., Moores, E. (2009). Anger and perceived legitimacy of aggression in male Hong Kong Chinese athletes: Effects of type of sport and level of competition. *Psychology of Sport and Exercise*, 10, 289–296.
128. Maksymowicz, W. (2006). Aspekty etyczne stosowania dopingu. W: W. Granowska (red.) *Zapobieganie i zwalczanie dopingu w sporcie. Aspekty prawne. Standardy międzynarodowe działań antydopingowych. Nowe zagrożenia. Materiały z Konferencji naukowo-szkoleniowej dnia 12 grudnia 2006 r. Siedziba Polskiego Komitetu Olimpijskiego* (ss. 13-20). Warszawa: Towarzystwo Lekarskie Warszawskie.
129. Møller, V. (2016). The road to hell is paved with good intentions - A critical evaluation of WADA's anti-doping campaign. *Performance Enhancement & Health*, 4, 111–115.
130. Morente-Sánchez, J., Freire-Santa Cruz, C., Mateo-March, M., Zabala, M. (2015). Attitude towards doping in Spanish Sport Sciences university students according to the type of sport practised: Individual versus team sports. *Science & Sports*, 30, 96-100. <https://doi.org/10.1016/j.scispo.2014.05.002>
131. Morente-Sánchez, J., Zabala, M. (2013). Doping in Sport: A Review of Elite Athletes' Attitudes, Beliefs, and Knowledge. *Sports Medicine*, 43, 395–411.
132. Müller, N. (1996). O znaczeniu fair play w sporcie na przestrzeni stuleci. W: Z. Żukowska (Red. i oprac.), *Fair play, sport, edukacja* (ss. 76-81). Warszawa : "Estrella".

133. Newton, M., Duda, J.L., Yin, Z. (2000). Examination of the psychometric properties of the Perceived Motivational Climate in Sport Questionnaire-2 in a sample of female athletes. *Journal of Sports Sciences*, 18, 275-290.
134. Nicholls, J.G. (1984). Achievement Motivation: Conceptions of Ability, Subjective Experience, Task Choice, and Performance. *Psychological Review*, 91(3), 328-346.
135. Nicholls, J.G., Cheung, P.C., Lauer, J., Patashnick, M. (1989). Adolescents' theories of education. *Journal of Educational Psychology*, 11, 683-692.
136. Nolte, K., Steyn, B.J.M., Krüger P.E. i Fletcher L. (2016). Mindfulness, psychological well-being and doping in talented young high-school athletes. *South African Journal for Research in Sport, Physical Education and Recreation*, 38(2), 153–165.
137. Nowocięń, J. (2001). *Sport i olimpiizm w systemie dydaktyczno-wychowawczym współczesnej szkoły*. Warszawa: Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie.
138. Ntoumanis, N., Biddle, S.J.H. (1999). Affect and achievement goals in physical activity: a meta-analysis. *Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports*, 9(6), 315–332. <https://doi.org/10.1111/j.1600-0838.1999.tb00253.x>
139. Ntoumanis, N., Quested, E., Patterson, L, i in. (2021). An intervention to optimise coach-created motivational climates and reduce athlete willingness to dope (Coach-MADE): a three-country cluster randomised controlled trial. *British Journal of Sports Medicine*, 55, 213–219. <https://doi.org/10.1136/bjsports-2019-101963>
140. Ommundsen, Y., Roberts, G.C., Kavussanu, M. (1998). Perceived motivational climate and cognitive and affective correlates among Norwegian athletes. *Journal of Sports Sciences*, 16, 153-164.
141. Ommundsen, Y., Roberts, G.C., Lemyre P.N., Treasure D. (2003). Perceived motivational climate in male youth soccer: relations to social–moral functioning, sportspersonship and team norm perceptions. *Psychology of Sport and Exercise*, 4, 397–413.
142. Onet.pl (2022, 17 luty). *Rosjanka wpadła w szal. Krzyczała: nienawidzę wszystkich! A na ceremonii...* Onet.pl. <https://www.msn.com/pl-pl/wiadomosci/other/rosjanka-wpad%C5%82a-w-sza%C5%82-krzycza%C5%82a-nienawidz%C4%99-wszystkich-a-na-ceremonii/ar-AAU0icE?ocid=entnewsntp&pc=U531>
143. Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie (2021, 1 październik). Międzynarodowy Rok Sportu i Wychowania Fizycznego. UNIC Warsaw. http://www.unic.un.org.pl/rok_sportu/

144. Palou, P., Ponseti, F.J., Cruz, J., Vidl, J., Cantallops, J., Borràs, P.A., Garcia-Mas, A. (2013). Acceptance of gamesmanship and cheating in young competitive athletes in relation to the motivational climate generated by parents and coaches. *Perceptual & Motor Skills: Physical Development & Measurement*, 117, 1, 290-303. <https://doi.org/10.2466/10.30.PMS.117x14z9>
145. Papaioannou, A.G., Zourbanos, N., Charalampos, K., Ampatzoglou, G. (2012). The Place of Achievement Goals in the Social Context of Sport: A Comparison of Nicholls' and Elliot's Models. W: Roberts, G.C. & Treasure, D.C. (eds.) *Advances in motivation in sport and exercise* (ss. 5-58). Champaign, IL : Human Kinetics. <https://dx.doi.org/10.5040/9781492595182.ch-002>
146. Pavlović, R., Idrizović, K. (2013). Attitudes of students of physical education and sports about doping in sport. *Facta Universitatis Series: Physical Education and Sport*, 11(1), 103–113.
147. Petróczi, A. (2007). Attitudes and doping: a structural equation analysis of the relationship between athletes' attitudes, sport orientation and doping behavior. *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy*, 2, 34.
148. Petróczi, A. (2013a). The doping mindset - Part I: Implications of the Functional Use Theory on mental representations of doping. *Performance Enhancement & Health*, 2, 153–163.
149. Petróczi, A. (2013b). The doping mindset – Part II: Potentials and pitfalls in capturing athletes' doping attitudes with response-time methodology. *Performance Enhancement & Health*, 2, 164–181. <https://doi.org/10.1016/j.peh.2014.08.003>
150. Petróczi, A., Aidman, E. (2008). Psychological drivers in doping: The life-cycle model of performance enhancement. *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy*, 3, 7. <https://doi.org/10.1186/1747-597X-3-7>
151. Petróczi, A., Aidman, E. (2009). Measuring explicit attitude toward doping: Review of the psychometric properties of the Performance Enhancement Attitude Scale. *Psychology of Sport and Exercise*, 10, 390-396.
152. Petróczi, A., Heyes, A., Thrower, S.N., Martinelli, L.A., Backhouse, S.H., Boardley, I.D. (2021). Understanding and building clean(er) sport together: Community-based participatory research with elite athletes and anti-doping organisations from five European countries. *Psychology of Sport and Exercise*, 55, 101932. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2021.101932>.

153. Płoszaj, K., Firek, W. (2018). *Międzykulturowa edukacja olimpijska : dokończenie symfonii pedagogicznej Pierre'a de Coubertina*. Warszawa : „Imprint Media”.
154. Pokrywka, A., Bujalska-Zadrożny, M., Mamcarz, A. (Red.). (2020). *Doping w sporcie*. Warszawa : PZWL Wydaw. Lekarskie.
155. Pokrywka, A., Żmijewski, P. (2021). Doping genowy. W: Ciężczyk P. (red.) *Genetyka sportowa*. Warszawa : PZWL Wydaw. Lekarskie.
156. Pol, van de, P.K.C., Kavussanu, M., Ring, C. (2012). Goal orientations, perceived motivational climate, and motivational responses in football: A comparison between training and competition contexts. *Psychology of Sport and Exercise*, 13, 491–499.
157. POLADA (2022, 4 styczeń). *POLADA Polska Agencja Antydopingowa*. <https://antydoping.pl/>
158. Polski Komitet Olimpijski. (2021, 26 listopada). *Nagroda Fair Play PKOl*. <https://olimpijski.pl/pkol/projekty-i-konkursy/konkurs-fair-play/>
159. Rest, J.R. (1979). *Development in judging moral issues*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
160. Ring, C., Hurst, P. (2019). The effects of moral disengagement mechanisms on doping likelihood are mediated by guilt and moderated by moral traits. *Psychology of Sport & Exercise*, 40, 33-41. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2018.09.001>
161. Ring, C., Kavussanu, M., Simms, M., Mazanov, J. (2018). Effects of situational costs and benefits on projected doping likelihood. *Psychology of Sport & Exercise*, 34, 88-94. <http://dx.doi.org/10.1016/j.psychsport.2017.09.012>
162. Robazza, C., Morano, M., Bortoli, L., Ruiz, M.C. (2022). Perceived motivational climate influences athletes' emotion regulation strategies, emotions, and psychobiosocial experiences. *Psychology of Sport and Exercise*, 59, 102110. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2021.102110>
163. Roberts, G.C. (2012). Motivation in Sport and Exercise From an Achievement Goal Theory Perspective: After 30 Years, Where Are We? W: Roberts, G.C. & Treasure, D.C. (eds.) *Advances in motivation in sport and exercise* (ss. 5-58). Champaign, Il: Human Kinetics. <https://doi.org/10.5040/9781492595182.ch-001>
164. Roberts, G.C., Treasure, D.C., Conroy, D.E. (2007). Understanding the dynamics of motivation in sport and physical activity: An achievement goal interpretation. W: G. Tenenbaum i R.E. Eklund (Eds.), *Handbook of sport psychology* (3rd ed., pp. 3-30). Hoboken, NJ: Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781118270011.fmatter>

165. Roberts, G. C., Treasure, D. C., Kavussanu, M. (1996). The orthogonality of achievement goals and its relationship to beliefs about success and satisfaction in sport. *The Sport Psychologist*, 10(4), 398–408.
166. Ryan, R.M., Deci, E.L. (2000). Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being. *American Psychologist*, 55(1), s. 68-78.
167. Rydell, R.J., McConnell, A.R., Mackie, D.M. (2008). Consequences of discrepant explicit and implicit attitudes: Cognitive dissonance and increased information processing. *Journal of Experimental Social Psychology*, 44, 1526–1532.
168. Sas-Nowosielski, K. (2020). *Doping w sporcie. Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość?* Katowice: Wydawnictwo Akademii Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach.
169. Sas-Nowosielski, K., Budzisz, A. (2018). Attitudes Toward Doping Among Polish Athletes Measured with the Polish Version of Petroczi's Performance Enhancement Attitude Scale. *The Polish Journal of Sport and Tourism*, 25, 10-13.
170. Sas-Nowosielski, K., Swiatkowska L. (2008). Goal Orientations and Attitudes Toward Doping. *International Journal of Sports Medicine*, 29, 607–612.
171. Sagoe, D., Molde, H., Andreassen, C.S., Torsheim, T., Pallesen, S. (2014). The global epidemiology of anabolic-androgenic steroid use: a meta-analysis and meta-regression analysis. *Annals of Epidemiology*, 24, 383-398. <https://doi.org/10.1016/j.annepidem.2014.01.009>
172. Schmitz, K.L. (1979). Sport and Play: Suspension of the Ordinary. W: .W. Gerber (Ed.), *Sport and the Body: A Philosophical Symposium. Second Edition* (pp. 25-32). Philadelphia: Lea & Febiger.
173. Seifriz, J.J., Duda, J.L, Chi, L. (1992). The Relationship of Perceived Motivational Climate to Intrinsic Motivation and Beliefs About Success in Basketball. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 14, 375-391.
174. Seppelt, H. (Reżyser). (2014). *Geheimsache Doping. Wie Russland seine Sieger macht* [Tajemnice dopingu w Rosji. Jak stworzyć mistrza] [Film]. WDR, ARD.
175. Sezen-Balçikanli, G. (2014). Fair play in professional sports: Sportspersonship orientations of futsal players. *Fair Play. Revista de Filosofía, Ética y Derecho del Deporte*, 2(1), 32-49.

176. Shannon, S., Hanna, D., Leavey, G., Haughey, T., Neill, D., Breslin, G. (2020). The association between mindfulness and mental health outcomes in athletes: testing the mediating role of autonomy satisfaction as a core psychological need. *International Journal of Sport and Exercise Psychology*. <https://doi.org/10.1080/1612197X.2020.1717578>
177. Shaughnessy, J.J., Zechmeister, E.B., Zechmeister, J.S. (2002). *Metody badawcze w psychologii*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
178. Shields, D.L.L., Bredemeier, B.J.L. (1995). *Character Development and Physical Activity*. Champaign: Human Kinetics.
179. Shields, D.L.L., Bredemeier, B.J.L. (2009). *True competition. A guide to Pursuing Excellence in Sport and Society*. Champaign: Human Kinetics.
180. Shields, D.L.L., Bredemeier, B.J.L. (2011). Why sportsmanship programs fail, and what we can do about it. *JOPERD*, 82(7), 24-29.
181. Silva, J.M. (1983). The perceived legitimacy of rule violating behavior in sport. *Journal of Sport Psychology*, 5(4), 438-448.
182. Smith, A., Balaguer, I., Duda, J. (2006). Goal orientation profile differences on perceived motivational climate, perceived peer relationships, and motivation-related responses of youth athletes. *Journal of Sports Sciences*, 24(12), 1315-1327.
183. Social Science Statistics (b.d.). *Effect Size Calculator for T-Test*. Pobrane 01 listopada 2018, z: <https://www.socscistatistics.com/effectsize/default3.aspx?msclkid=9f85facbcd311ec9c0b8f4607a5e882>
184. Sokołowski, A., Sagan, A. (1999). Analysis of data in marketing and public opinion research. *Examples of statistical inference with the use of Statistica* (s. 8–12). Warszawa: Statsoft.
185. Sowa, J., Wolański, K. (2017). *Sport nie istnieje. Igrzyska w społeczeństwie spektaklu*. Warszawa : W.A.B., 2017.
186. Stanisław, A. (1998). *Przystępny kurs statystyki w oparciu o program STATISTICA PL na przykładach z medycyny*. Kraków: StatSoft Polska Sp. z o.o.
187. Starowiejski, Ł. (2020, 24 lipca). *Igrzyska olimpijskie. Nie tylko święto sportu. Dzieje.pl. Portal historyczny*. <https://dzieje.pl/wiadomosci/igrzyska-olimpijskie-nie-tylko-swieto-sportu>

188. Stoll, S.K., Beller, J.M. (b.d.). *Moral Reasoning in Athlete Populations a 30 Year Review*. Pobrane 08 listopada 2018, z: https://www.webpages.uidaho.edu/center_for_ethics/research_fact_sheet.htm
189. Striegel, H., Vollkommer, G., Dickhuth, H. (2002). Combating drug use in competitive sport. An analysis from the athletes' perspective. *The Journal of Sports Medicine and Physical Fitness*, 42, 3, 354-359.
190. Szmajke, A. (1993). „To niedopuszczalne, ale ja to zrobię”. Uprawianie sportu a akceptacja agresji i zachowań nieetycznych u chłopców. *Przegląd Psychologiczny*, (36)4, 503-513.
191. Thode, H.J. (2002). *Testing for normality*. New York: Marcel Dekker.
192. Tod, D., Hodge, K. (2001). Moral reasoning and achievement motivation in sport: A qualitative inquiry. *Journal of Sport Behavior* 24(3), 307-326.
193. Tomczak M., Walczak, M., Kleka, P., Walczak, A., Bojkowski, Ł. (2020). Psychometric Properties of the Polish Version of Task and Ego Orientation in Sport Questionnaire (TEOSQ). *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17, 3593. <https://doi.org/10.3390/ijerph17103593>
194. Tonya Harding (2022, 3 luty). W: *Wikipedia*. https://pl.wikipedia.org/wiki/Tonya_Harding
195. Tractlet, A., Moret, O., Ohl, F., Clémence, A. (2015). Moral Disengagement in the Legitimation and Realization of Aggressive Behavior in Soccer and Ice Hockey. *Aggressive Behavior*, 41, 123-133
196. Tucker, L.W., Parks, J.B. (2001). Effects of Gender and Sport Type on Intercollegiate Athletes' Perceptions of the Legitimacy of Aggressive Behaviors in Sport. *Sociology of Sport Journal*, 18, 403-413.
197. Tyszka, A. (1970). *Olimpia i Akademia. Szkice o humanistycznej treści sportu*. Warszawa: Sport i Turystyka.
198. Unia Europejska (2021, 1 październik). Building on the achievements of the European Year of Education through Sport 2004. EUR-Lex. Baza aktów prawnych Unii Europejskiej. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=LEGISSUM:c11093>
199. United Nations (2014). *Promoting human rights through sport and the Olympic ideal*. United Nations. Human Rights Council. https://www.icsspe.org/system/files/UN%20%28HCR_RES_27_8%29%20Promoting%20human%20rights%20through%20sport%20and%20the%20Olympic%20ideal.pdf

200. Vallerand, R.J., Brière, N.M., Blanchard, C., Provencher, P. (1997a). Development and Validation of the Multidimensional Sportspersonship Orientations Scale. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 19, 197-206.
201. Vallerand, R.J., Deshaies, P., Cuerrier, J.-P. (1997b). On the Effects of the Social Context on Behavioral Intentions of Sportsmanship. *International Journal of Sport Psychology*, 28, 126-140.
202. Vallerand, R.J., Deshaies, P., Cuerrier, J.-P., Brière, N.M., Pelletier L.G. (1996). Toward a Multidimensional Definition of Sportsmanship. *Journal of Applied Sport Psychology*, 8, 89-101.
203. Vallerand, R.J., Losier, G.F. (1994). Self-Determined Motivation and Sportsmanship Orientations: An Assessment of Their Temporal Relationship. *Journal Of Sport & Exercise Psychology*, 16, 229-245.
204. Vazou, S., Ntoumanis, N., Duda, J.L. (2006). Predicting young athletes' motivational indices as a function of their perceptions of the coach- and peer-created climate. *Psychology of Sport and Exercise*, 7(2), 215-233. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2005.08.007>
205. Walling, M.D., Duda J.L., Chi, L. (1993). The Perceived Motivational Climate in Sport Questionnaire: Construct and Predictive Validity. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 15, 172-183.
206. Warburton, V.E. (2017). Peer and teacher influences on the motivational climate in physical education: A longitudinal perspective on achievement goal adoption. *Contemporary Educational Psychology*, 51, 303–314.
207. Wilson A.W. (2014). Associations of Moral Disengagement, Passion, and Competitive Anger and Aggressiveness with Attitudes toward Performance Enhancing Drugs in Sport. [A thesis, University of Waterloo]. UWSpace. Waterloo Institutional Repository. https://uwspace.uwaterloo.ca/bitstream/handle/10012/9019/Wilson_AustinWade.pdf?sequence=1&isAllowed=y
208. Wojciszke, B., Baryła, W. (2000). Potoczne rozumienie moralności: pięć kodów etycznych i narzędzie ich pomiaru. *Przegląd Psychologiczny*, 43(4), 395-421.
209. Wołoszyn, S. (2014). Ratujmy humanistyczne wartości sportu. W: Polski Komitet Olimpijski, *Czysta Gra. Fair play* (ss. 117-121). Warszawa. (Przedruk z: S. Wołoszyn. (1994). Ratujmy humanistyczne wartości sportu. *Kultura Fizyczna*, 4).

210. World Anti-Doping Agency (2021). *World Anti-Doping Code 2021*. https://www.wada-ama.org/sites/default/files/resources/files/2021_wada_code.pdf
211. World Anti-Doping Agency (2022a, 3 stycznia). WADA. <https://www.wada-ama.org/en>
212. World Anti-Doping Agency (2022b, 3 stycznia). *WADA's Anti-Doping Education and Learning platform ADEL*. <https://adel.wada-ama.org/learn>
213. World Anti-Doping Agency (2022c). *World Anti-Doping Code. International Standard prohibited list*. https://www.wada-ama.org/sites/default/files/2022-01/2022list_final_en_0.pdf
214. Yukhymenko-Lescroart, M.A. (2016). Validation of the Conduct in Sport toward Opponents Scale (CSOS). *Journal of Sport Behavior*, 39, 1, 92-104.
215. Yukhymenko-Lescroart, M.A. (2018). On identity and sport conduct of student-athletes: Considering athletic and academic contexts. *Psychology of Sport and Exercise*, 34, 10-19. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2017.09.006>
216. Yukhymenko-Lescroart, M.A. (2021). The role of team and sport social contexts: Are three-level models needed in studies of sport conduct? *Psychology of Sport and Exercise*, 53, 101848. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2020.101848>
217. Yukhymenko-Lescroart, M.A., Gilbert, W.D (2021). Development and validation of the Coaching Athlete Purpose Scale (CAPS). *Psychology of Sport and Exercise*, 56, 101960. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2021.101960>
218. Zandonai, T., Holgado, D. (2020). Doping in tennis, where we are and where we should be going? *Performance Enhancement & Health*, 7, (3-4), 100157. <https://doi.org/10.1016/j.peh.2020.100157>
219. Zimbardo, P.G., Johnson, R.L., McCann, V. (2010). *Psychologia. Kluczowe koncepcje. Motywacja i uczenie się*. Warszawa: Wydaw. Nauk. PWN.
220. Ziółkowski, A., Sakłak, W., Włodarczyk, P. (2009). Selected Socio-Educational and Personal Aspects of Conditioning Attitudes of Fair Play in Sport. *Baltic Journal OF Health And Physical Activity*, 1, 2, 134-142. <https://doi.org/10.2478/v10131-009-0016-7>
221. Zucchetti, G., Candela, F., Villosio, C. (2015). Psychological and social correlates of doping attitudes among Italian athletes. *International Journal of Drug Policy*, 26(2), 162–168.
222. Żukowska, Z. (1996). Wychowawcze funkcje idei fair play w sporcie dzieci i młodzieży. W: Żukowska Z. (red.) *Fair play, sport, edukacja* (s. 167-168). Warszawa: „Estrella”.

223. Żukowska, Z., Żukowski, R. (2014). Fair play jako szczególna wartość w sporcie i życiu młodzieży. W: Polski Komitet Olimpijski, *Czysta Gra. Fair play* (ss. 153-164). Warszawa.
224. Żukowski, Z. (1996). Młodzież wobec wartości fair play w sporcie. W: Żukowska Z. (Red.), *Fair play, sport, edukacja* (s. 156-166). Warszawa: „Estrella”.